

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TARİH 9

KAZANIM KAVRAMA
ETKİNLİKLERİ

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Telafi Eğitim Süreci ve Kazanım Kavrama Etkinlikleri

Küresel salgın nedeniyle dünyada ve ülkemizde her alanda birçok önlem alınmıştır. Bu önlemlerden biri de 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla yüzyüze eğitim öğretime ara verilmesi olmuştur. Ancak yüzyüze eğitime ara verilse de eğitim süreci, hazırlanan dersler, içerikler ve materyallerin EBA TV ve EBA-internet aracılığıyla uzaktan eğitimle öğrencilere aktarılması yoluyla devam etmiştir.

Öğrencilere uzaktan eğitimle verilen derslerin kritik kazanımlarının yüzyüze verilmesi için Eylül ayında telafi eğitimi yapılacaktır. Telafi eğitimi, bütün bir dönemin eğitimi değil kısmi ve hızlandırılmış bir eğitim sürecidir. Bu süreçte öğrencilerin okula uyumuna, psikososyal desteğe, uzaktan eğitimde elde edilen kazanımların ve akademik ihtiyaç durumunun tespitine, temel derslerin telafisine yoğunlaşılması amaçlanmıştır.

Telafi eğitimi için temel derslerin kritik kazanımları belirlenerek kazanım kavrama etkinlikleri hazırlanmıştır. Etkinlikler etkili bir öğrenme deneyimi sağlayacak şekilde çeşitli türde sorulardan oluşturulmuştur. Bu etkinliklerle öğrencilerin, bilgiyi keşfetme, bütünleştirme, becerileri geliştirme ve başkalarıyla paylaşımları hedeflenmiştir.

Kazanım kavrama etkinlikleri kısıtlı zamanda gerçekleştirilecek olan telafi eğitiminde öğretmenlerin ders sürecini daha işlevsel hale getirmelerini, öğrencilerin ise derse etkin katılımını kolaylaştırarak, etkileşimli öğrenme ortamı sağlayacaktır. Kazanım kavrama etkinlikleriyle telafi eğitim sürecinin daha planlı, anlaşılır ve pratik şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır.

KAZANIM KAVRAMA ETKİNLİKLERİ LİSTESİ

5.ÜNİTE

Etkinlik No	Kazanım No	Konu Adı	Sayfa No
1	9.5.1.	İslamiyet'in Doğduğu Dönemde Dünya	3
2	9.5.2.	Hız. Muhammed ve Dört Halife Dönemi	9
3	9.5.3.	Emeviler Dönemi	15
4	9.5.4.	Abbasi Halifeleri ve Türkler	21
5	9.5.5.	İslam Medeniyeti	25

6.ÜNİTE

Etkinlik No	Kazanım No	Konu Adı	Sayfa No
6	9.6.2-3	Türklerin İslamiyet'i Kabulü, İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	31
7	9.6.4.	Türklerin İslamiyet'i Kabulü, İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	39
8	9.6.5.	Türklerin İslamiyet'i Kabulü İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	45

Cevap Anahtarları	50
Kaynakça	53
Görsel Kaynakça	53

5. ÜNİTE: İslam Medeniyetinin Doğuşu

Konu	İslamiyet'in Doğduğu Dönemde Dünya	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.5.1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıklar.	
Gerekli Materyaller:	Ders Kitabı, Harita	

1. Yönerge ***Hiz. Muhammed'in peygamberliğinden önceki dönemde Mekke ve Arap Yarımadası'nın siyasi durumu ve toplumsal düzeni ana hatlarıyla ele alınır.***

Neden Arap Yarımadası'nı inceliyoruz?

- ▶ Hiz. Muhammed, 571 yılında Arap Yarımadası'nın önemli merkezlerinden olan Mekke şehrinde doğmuştur.
- ▶ İslamiyet, Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmış ve buradan dünyaya yayılmıştır.
- ▶ Arap Yarımadası; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yakın olduğu önemli bir noktada bulunmaktadır.

Arap Yarımadası'nın uygarlık tarihindeki yeri neydi?

- ▶ Çöllerle kaplı bu bölgede nüfus yoğunluğu azdı. İnsanların yaşam alanları genelde kıyı şeritlerinde toplanmıştı. Hicaz, nüfus yoğunluğunun en çok olduğu bölgeydi ve önemli ticaret noktalarıyla dinî merkezler bu bölgede yer alıyordu.
- ▶ Hicaz'ın en önemli kentleri Mekke, Medine ve Taif idi.
- ▶ Hicaz'ın yanı sıra Arabistan Yarımadası'nın güneyindeki Yemen'de de tarımla uğraşan insanların yaşadığı önemli kentler bulunuyordu.

Arap Yarımadası'nın coğrafi özellikleri, siyasi konumunu nasıl etkilemiştir?

- ▶ Arabistan, çöllerle kaplı olduğu ve bu toprakların ekonomik getirisi fazla olmadığı için büyük devletlerin ilgisini çekmemiş ve istilalara uğramamıştır.

İslamiyet'in doğuşundan önce Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi yapı nasıldı?

- ▶ Arabistan ve çevresinde dönemin iki büyük gücü olan Doğu Roma (Bizans) ve Sasani imparatorlukları hüküm sürmekteydi.
- ▶ Bu dönemde Doğu Roma ve Sasani imparatorlukları arasındaki rekabet ve buna bağlı savaşlar, her iki devletin de yıpranmasına neden olmuştu. Doğu Roma İmparatorluğu dönem dönem karışıklıklar yaşasa da varlığını Orta Çağ boyunca devam ettirmiştir. İslamiyet'in ortaya çıktığı VII. yüzyılda Doğu Roma ve Sasanilerin ekonomik ve siyasi bakımdan yaşadıkları zor koşullar, bu devletlere yönelik İslam fetihlerini kolaylaştırmıştır.

Harita 1: İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası ve çevresi

İslamiyet'ten öncesi Arap Yarımadası'nda siyasi hayat nasıldı?

- Bütün Arabistan'ı yöneten ve bütün Arapları bir bayrak altında toplayan güçlü bir siyasi yapı yoktu. Araplar kabileler hâlinde, aralarında birlik olmadan yaşıyorlardı.
- Güneyde Main, Sebe, Himyeri Krallıkları ile kuzeyde Gassaniler, Nabatiler, Tedmürlüler gibi küçük devletler vardı. Arap Yarımadası; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yakın olduğu önemli bir noktada bulunmaktadır.
- Bu durum, İslamiyet'ten önce Arabistan'da siyasi birliğin olmadığını bir kanıttır.

İslamiyet öncesi dönemde Arap toplumunun yapısı nasıldı?

- Arap toplumu, çöllerde göçebe bir hayat süren bedeviler ile köyler ve şehirlerde yerleşik yaşam tarzına sahip Hadari denilen insanlardan oluşmaktaydı.

Bedeviler: Çöllerde ve vahalarda kabileler hâlinde konargöçer bir hayat sürerlerdi. Çadırlarda yaşayan Bedevilerin hayatlarında develer çok önemli bir yere sahipti. Bazen yağmacılık yaptıkları görülse de Bedevilerin temel geçim kaynağı avcılık ve takasa dayalı ticaretti.

Görsel 1: Bedeviler

Hadariler: Köy, kasaba ve şehirlerde yaşayan Hadariler; kendilerine mahsus mahallelerde, kerpiçten veya taştan yapılmış evlerde otururlardı. Geçim kaynakları ise tarım ve ticaretti. Bedeviler gibi kabileler hâlinde yaşayan Hadariler, onlardan farklı olarak kabile meclisi tarafından yönetilir ve önemli kararları oy çokluğuyla alırlardı.

Görsel 2: Hadariler

Örnek Sorular:

1. Hz. Muhammed dünyaya geldiğinde Mekkelilerin geleneklerine uygun olarak her yeni doğan çocuk gibi Bedevi bir sütanneye verildi. Bunun nedeni ne olabilir?
2. Arapların kabileci bir toplum yapısına sahip olması, İslamiyet'ten önceki dönemde Arapların siyasi yaşamını nasıl etkilemiş olabilir?

İslamiyet'ten önceki dönemlerde Arapların sosyal hayatı nasıldı?

- İslamiyet'ten önce Arabistan'da insanlar; hürler, köleler ve mevaliler olmak üzere üç sosyal sınıfa ayrılmıştı.

Hürler: Toplumun esas ögesi sayılan hürler, bütün haklara sahipti. Zenginlik ve yönetimi ellerinde tutarlardı.

Mevaliler: Özgür bırakılan kölelere denirdi. Köle sayılmasalar da hürler kadar hakları bulunmazdı.

Köleler: Hiçbir sosyal hakka sahip olmayan köle ve cariyeler (kadın köleler) alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilir ve günlük işlerde çalıştırılabilirdi.

- Arap toplumunda çok eşlilik vardı. Önde gelen ailelerin kızları hariç kadınlar mirastan pay almazlardı. Evlenen bir kadın, ancak çocuğu olursa aileden sayılırdı.
- Toplumsal aitlik, bağlı olunan kabileye göre belirlenirdi. Kabilelerin başında “şeyh” veya “seyyid” denilen kabilenin büyüğü bulunurdu. Bunlar, hükümlerini kabilenin geleneğine göre verirdi. Kabileler arasında kan davalarına dayanan savaşlar oldukça sık görülürdü. İntikam, kutsal bir görev kabul edilirdi. Bu durum, İslamiyet’ten önce Arabistan’da siyasi birliğin olmadığına bir kanıttır.
- Mekke’de her yıl Ukaz panayırı düzenlenir ve burada şiir yarışmaları yapılırdı. Ukaz gibi daha başka panayırlar da kabileler arasında kültür birliğinin sağlanmasında etkili olurdu. Bu panayırlar, ekonomik hayatın olduğu kadar sosyal hayatın da önemli bir parçasıydı.
- Kabileler arasındaki birçok anlaşmazlık her yıl düzenlenen panayırlarda çözülürdü. Buralarda edebî sohbetler yapılır, şairler en güzel şiirlerini okurdu. Bu şiirlerden beğenilenler Kâbe’nin duvarına asılırdı.

Örnek Soru:

- ① Hz. Muhammed hangi kabileye mensuptu?

İslamiyet’ten önce Arap Yarımadası’nda inanç hayatı nasıldı?

- Arabistan genelinde çok tanrılı bir inanç sistemi ve putperestlik yaygındı.
- Bunun yanı sıra Hristiyanlık, Musevilik ve Haniflik (Hz. İbrahim’in dini) dinlerine inananlar da vardı.
- En önemli putlar, Kâbe’de bulunan Lat, Menat, Hubel ve Uzza’ydı. Bunun yanında her kabile kendi putunu Kâbe’de saklardı. Kâbe’de bulunan tanrı heykellerinin sayısı üç yüz altmışa ulaşmıştı.
- Haram aylar olarak bilinen zilkade, zilhicce, muharrem ve recep aylarında Arap kabileleri arasındaki savaşlara ve kan davalarına ara verilirdi. Bu aylarda insanlar Kâbe’deki putları ziyaret eder, düzenlenen çeşitli yarışmalara katılır ve ticaret yaparlardı.

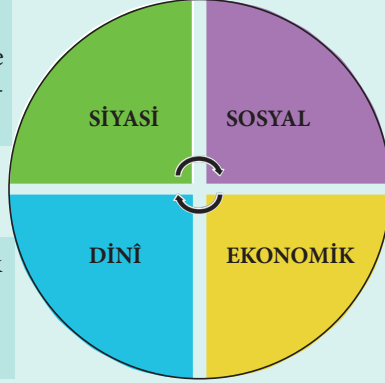

Görsel 3. Lat, Menat ve Uzza

İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası'nın genel durumunu açıklayan kavram haritası:

- Siyasi birlik ve güçlü bir devlet yoktu.
- Sasani ve Bizans devletlerinin etkisi güçlüydü.
- Arap Yarımadası'nın kuzey ve güneyinde küçük Arap devletleri vardı

- Çok tanrılı bir putperestlik inancı yaygındı.
- Mekke şehri, dinî merkezdi.

- İnsanlar; hürler, köleler ve mevaliler olmak üzere üç sosyal sınıfa ayrılmıştı.
- Kabilecilik düşüncesi egemendi.
- Kadınlara sosyal hayatta yer verilmezdi.
- Şiir ve sözlü kültür çok yaygındı.

- Bedeviler hayvancılıkta; şehirde oturanlara ağırlıklı olarak ticaret ve biraz da tarımla uğraşırdı.

2. Yönerge Aşağıdaki etkinlik yapılır.

Örnek Etkinlik:

Hilfu'l-Fudûl Nedir?

İslamiyet öncesi dönemde Mekke'de gönüllü insanların kendi aralarında, yerli veya yabancı kimsesiz birine zulüm yapıldığında zalimden hakkını geri alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair yeminleşmeleridir. Bazı tarihçilere göre tesirini uzun süre gösteren bu antlaşmaya söz konusu isim, "Erdemlilerin Yemini" anlamında verilmişti. Hz. Muhammed de peygamberliği öncesinde bu oluşuma katılanlar arasındaydı.

Hilfu'l-Fudûl Anlaşması'nın İçeriği

"Allah'a and olsun ki Mekke şehrinde birine zulüm ve haksızlık yapıldığı zaman hepimiz, o kimse ister iyi, ister kötü, ister bizden, ister yabancı olsun, kendisine hakkı verilinceye kadar tek bir el gibi hareket edeceğiz; deniz süngeri ıslattığı ve Hira ile Sebîr dağları yerlerinde kaldığı sürece bu yemine aykırı davranmayacağız ve birbirimize malî yardımda bulunacağız."

1. Mekke'de kurulan Hilfu'l-Fudûl oluşumu İslamiyet öncesi dönemdeki Arap toplumu hakkında nasıl bir fikir vermektedir?

2. Hz. Muhammed'in Hilfu'l-Fudûl Antlaşması'na katılmasının sebepleri neler olabilir?

3. Bir toplumdaki sorunların çözümünde gönüllü insanlardan meydana gelen oluşumların ne gibi yararları olabilir?

ÇALIŞMA KAĞIDI

Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun şekilde doldurunuz.

1. Arabistan'ın coğrafi yapısı ağırlıklı olarak çöllerle kaplıdır. Bu nedenle insan toplulukları arasındaki iletişim çok zor gerçekleştiğinden sağlanamamıştır?
2. Arabistan Yarımadası'nın en önemli yerleşim merkezleri Hicaz ve güneydeki bölgesidir.
3. Cahiliye döneminde Arap Yarımadası'nın dinî merkezi şehridir.
4. Araplarda kabileler arası etkileşimi sağlamak için yılda bir kez adlı bir etkinlik düzenlenirdi.
5. Arap kabileleri denilen dönemde aralarındaki savaşlara ve kan davalarına ara verirlerdi.

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. İslamiyet'in doğduğu dönemde Arabistan ve çevresi hangi devletlerin siyasi gücünün etkisindeydi?
- I. Frank
II. Bizans
III. Sasani

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

2. İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası'nda siyasi birliğin sağlanamamasında;

I. Yarımada'nın büyük kısmının çöllerle kaplı olması,
II. Bölgede ticaretin gelişmiş olması,
III. Arapların kabileler hâlinde yaşaması

durumlarından hangilerinin etkili olduğu söylenemez?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

3. İslam öncesi dönemdeki Arap toplumu için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Şiir sanatı ve sözlü kültür gelişmiştir.
B) İnsanlar arasında sosyal eşitlik yoktur.
C) Çok tanrılı inanç daha yaygındır.
D) Arapların tamamı göçebe yaşamaktadır.
E) Geleneksel kabile hukuku geçerlidir.

5. ÜNİTE: İslam Medeniyetinin Doğuşu

Konu	Hiz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.5.2. Hiz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurma-ya yönelik faaliyetlerini kavrar.	
Gerekli Materyaller:	Ders Kitabı, Harita	

1. Yönerge **Yönerge Hiz. Muhammed döneminde İslamiyet'in yayılması ve meydana gelen siyasi gelişmeler açıklanır.**

Hiz. Muhammed Dönemi Kavram Haritası

622 Hicret	Mekkeli müşriklerin Müslümanlara yaptığı baskılar sonucunda Hiz. Muhammed ve Mekkeli Müslümanlar 622 yılında Medine'ye göç etmişleridir. Böylece Medine'de İslam Devleti'nin temelleri atılmıştır.
624 Bedir Savaşı	Müslümanların Mekkeli müşriklere karşı ilk savaşıdır. Müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştır.
625 Uhud Savaşı	Mekkeli müşriklerle yapılan Uhud Savaşı'nda Hiz. Hamza şehit düşmüştür.
627 Hendek Savaşı	Mekkeli müşrikler bu savaşta uğradıkları başarısızlıktan sonra savunmaya; Medineli Müslümanlar ise saldırıya geçmiştir.
628 Hudeybiye Barışı	Mekkeliler, Hudeybiye Antlaşması ile Müslümanların varlığını resmen tanımıştır.
629 Hayber'in Fethi	Yahudilerin yaşadığı Hayber Kalesi fethedilerek Şam'a giden ticaret yolunun güvenliği sağlanmıştır.
629 Mute Seferi	Müslümanlar ile Bizans arasındaki ilk savaştır. Hiz. Muhammed bu savaşa katılmamıştır.
630 Mekke'nin Fethi	Hiz. Muhammed, Mekkeli müşriklerin Hudeybiye Barışı'nı bozmaları üzerine bir ordu ile Mekke'ye sefer düzenlemiştir. Ciddi bir direnişle karşılaşmadan Mekke fethedilmiştir.
630 Huneyn Seferi	Huneyn'de toplanan putperest Arap kabilelerine karşı düzenlenen seferdir. Müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştır.
630 Taif Seferi	Hiz. Muhammed, Huneyn Seferi'nden sonra Taif şehrini kuşatmıştır. Fakat şehir fethedilememiştir. Taifliler, ertesi yıl kendi istikleriyle Müslüman olmuşlardır.
631 Tebuk Seferi	Hiz. Muhammed'in son seferidir.
632 Veda Haccı ve Hiz. Muhammed'in Vefatı	Hiz. Muhammed, 632 yılında hac ziyareti için Mekke'ye gelmiştir. Veda Haccı olarak bilinen bu ziyarette binlerce Müslümana hitaben Veda Hutbesi'ni okumuştur. Hiz. Muhammed, 632 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Örnek Sorular:

1. Bedir Savaşı'nda esir alınanlar, okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmışlardır. Bu durum, İslam Devleti'nin hangi yönünü ön plana çıkarmaktadır? Açıklayınız

2. Hz. Muhammed döneminde yaşanan hangi siyasi gelişmelerle İslam Devleti'nin sınırları genişlemiştir? Açıklayınız

ARAŞTIR-ÖĞREN

Medine Sözleşmesi'nin toplumsal ilişkiler açısından önemini araştırınız.

2. Yönerge *Dört Halife dönemindeki fetih hareketleri ve İslamiyet'in yayılışı açıklanır.*

DÖRT HALİFE DÖNEMİ

Hız. Muhammed'in vefatından sonra İslam Devleti'nin başkanlığını yapan kişiye "Halife" denilmiştir. Halifelik, Hız. Ebubekir'le başlamıştır. Onun ardından İslam Devleti'nin halifeliğini sırasıyla Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali yürütmüştür. Bu dönem, Dört Halife Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Dört Halife Dönemi, halifeler seçimle iş başına geldikleri için "İslam tarihinin Cumhuriyet devri" olarak da kabul edilmektedir.

Hız. Ebubekir Dönemi:

Bizans İmparatorluğu, Ecnadeyn Savaşı'nda yenilgiye uğratılmıştır.

Hız. Ebubekir döneminde Kur'an-ı Kerim kitap hâline getirilmiştir.

Yalancı peygamberler sorunu çözülmüştür.

Hız. Ömer Dönemi:

- Yermük Savaşı'nda Bizans İmparatorluğu yenilgiye uğratılarak Suriye fethedilmiştir.
- Kudüs şehri, Hız. Ömer ile yaptığı antlaşma neticesinde teslim olmuştur. Hız. Ömer bu antlaşmayla Kudüs halkına inanç özgürlüğü, can ve mal güvenliği sağlamıştır.
- Sasanilerle yapılan savaşlar neticesinde İran ve Irak fethedilmiştir.
- Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeki Mısır ele geçirilmiştir.

Hız. Osman Dönemi:

- Tunus fethedilmiştir.

- Müslüman Araplar ile Türkler ilk defa karşı karşıya gelmişlerdir.
- İslam donanması oluşturulmuştur.
- Bizans İmparatorluğu yenilgiye uğratılarak Kıbrıs fethedilmiştir.
- Kur'an-ı Kerim çoğaltılarak İslam Devleti'nin önemli merkezlerine gönderilmiştir.

Hiz. Ali Dönemi:

- Hiz. Ayşe ve Hiz. Ali taraftarları arasında Cemel Vakası yaşanmıştır. Yaşanan çatışmada Hiz. Ali'nin kuvvetleri üstün gelmiştir. Hiz. Ali, bu çatışmadan sonra devletin başkentini Medine'den Kûfe'ye taşımıştır.
- Hiz. Ali'nin halifeliğini tanımayan Muaviye'nin kuvvetleri ile Hiz. Ali'nin kuvvetleri Sıffin Savaşı'nda karşı karşıya gelmiştir.
- Sıffin Savaşı'ndan sonra yaşanan Hakem Olayı neticesinde Müslümanlar; Hiz. Ali'den yana olanlar, Muaviye'den yana olanlar ve Hariciler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır

Örnek Sorular:

1. Dört Halife Dönemi'nde meydana gelen gelişmeleri kıyasladığınızda İslam Devleti'nin sınırlarının genişlemesi hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

2. Hiz. Ali döneminde yaşanan gelişmelerin İslam tarihine olan etkileri hakkında neler söylenebilir?

3. İslam Devleti'nin iç siyasetinde yaşanan gelişmelerin dış siyasete olan etkilerini Dört Halife Dönemi'ni dikkate alarak açıklayınız.

Örnek Etkinlik:

Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

HZ. ÖMER'İN KUDÜS HALKIYLA YAPTIĞI ANTLAŞMA

Kudüs halkı, şehri kuşatan başkumandan Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan aman dileyerek şehri bizzat Halife Hz. Ömer'e teslim etmek istediklerini söylediler. Bunun üzerine Câbiye'den Kudüse gelen Halife, şehri patrik Sophronios'tan teslim aldı ve Kudüs halkıyla bir antlaşma imzaladı. Antlaşma metni şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın kulu, mü'minlerin emiri Ömer tarafından Kudüs halkına verilen emândır. Bu emân onların canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlamları ve diğer dindaşlarına verilmiştir. Buna göre kiliseleri ve müstemilatı yıkılmayacak, haçları ve diğer eşyalarına dokunulmayacaktır. Dinlerinden dolayı asla rahatsız edilmeyecekler ve kendilerine asla zarar verilmeyecektir. Buna karşılık Kudüs halkı da diğer şehirlerin halkı gibi cizye vereceklerdir. Kudüs'ten ayrılmak isteyen olursa gidecekleri yere kadar güvenlikleri sağlanacaktır. Kudüs'te kalmak isteyenler cizye ödeyeceklerdir. Burada kalanlar topraklarının mahsulünü alacaklardır. Bu antlaşmada yer alan hükümler onlar cizyelerini verdikleri sürece Allah'ın, Resûlü'nün, halifelerin ve mü'minlerin güvencesi altındadır.

Alev Alatlı, Bize Yön Veren Metinler, Hz. Ömer'in Kudüs Halkıyla Yaptığı Antlaşma. (Düzenlenerek alınmıştır.)

- ①. Hz. Ömer, Kudüs halkıyla yaptığı antlaşmayla gayrimüslim halka hangi güvenceleri vermiştir?

- ②. Kudüs halkının şehri bizzat Hz. Ömer'e teslim etmek istemesinin gerekçeleri neler olabilir?

- ③. Antlaşmayı incelediğinizde İslam Devleti'nin yönetim anlayışı hakkında neler söylenebilirsiniz?

ARAŞTIR-ÖĞREN

Hız. Ömer döneminde sınırların genişlemesiyle birlikte devlet içerisinde hangi alanlarda düzenlemeler yapılmasına gerek duyulmuştur. Araştırınız.

ÇALIŞMA KAĞIDI

Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun şekilde doldurunuz.

1. döneminde Kuran-ı Kerim kitap hâline getirilmiştir.
2. Müslümanlar arasındaki ilk iç savaş döneminde yaşanmıştır.
3. savaşı Hız. Muhammed'in son seferidir.
4. döneminde ilk defa İslam savaş hukuku oluşturulmuştur.
5. Saltanat sistemiyle yönetime geçen ilk İslam halifesi

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Hız. Muhammed döneminde meydana gelen
 - I. Hendek
 - II. Mute
 - III. Huneyn

Savaşlarından hangileri savunma savaşı özelliği taşımaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I ve III

2. - Hız. Ebubekir, yalancı peygamberler sorunu ile uğraşmıştır.
 - Hız. Osman şehit edilmiştir.
 - Hız. Ali döneminde Hakem Olayı nedeniyle Müslümanlar gruplara ayrılmıştır.

Yukarıda verilen gelişmelere bakılarak Dört Halife Dönemi ile ilgili;

- I. Sınırlar genişlemiştir.
- II. İç karışıklıklar yaşanmıştır.
- III. Mezhep savaşları meydana gelmiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

3. “Ey insanlar! Hepiniz Adem’in çocuklarıdır. Adem ise topraktır. Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi kırmızı tenlinin siyah tenliye, siyah tenlinin de kırmızı tenliye bir üstünlüğü yoktur. Suçlu, kendi suçundan başka suç ile suçlanamaz. Baba, oğlunun suçu üzerine, oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz.”

Hiz. Muhammed’in Veda Hutbesi’nde dile getirdiği bu sözlerle;

- I. Tüm insanların eşit olduğu,
- II. Kadın haklarına önem verildiği,
- III. Cezaların hafifletilmesi gerektiği

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

4. Medineli Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında 628 yılında yapılan Hudeybiye Antlaşması’na göre Taraflar arasında on yıl süreyle savaş yapılmayacaktır.

Yukarıda verilen bilgilere göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Müslümanlar ile Mekkeli Müşrikler arasında kalıcı barış sağlanmıştır.
- B) Mekkeli Müşrikler, İslam Devleti’ni hukuken tanımıştır.
- C) Müslümanlar, Arap Yarımadası’nın fethini tamamlamıştır.
- D) Medineli Müslümanlar, askerî ve ekonomik üstünlük sağlamıştır.
- E) Mekkeli müşrikler, taarruzdan savunmaya geçmiştir.

5. ÜNİTE: İslam Medeniyetinin Doğuşu

Konu	Emeviler Dönemi	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.5.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.	
Gerekli Materyaller:	Ders Kitabı, Harita	

1. Yönerge Emeviler Dönemi'nde meydana gelen siyasi gelişmeler ana hatlarıyla açıklanır.

A) Emeviler Dönemi'nde Devlet Yönetimi

- Halifelik, 661 yılında Muaviye'nin halifeliğini ilan etmesiyle birlikte Emevi hanedanlığına geçmiştir.
- Muaviye'nin oğlu Yezid'i veliaht ilan etmesiyle halifelik, saltanat hâline gelmiştir.
- Kerbela Olayı ile Müslümanlar, Sünni ve Şii olmak üzere ikiye bölünmüştür.

Örnek Soru:

1. Kerbela Olayı, geçmişten günümüze İslam Dünyası'nı nasıl etkilemiştir?

Örnek Etkinlik 1:

Aşağıda Verilen Metni Okuyarak Soruları Cevaplayınız

Hz. Muaviye'nin Bir Günü;

1. Günde beş defa halkı dinlerdi.
2. Sabah namazından sonra görevlilerden ülkenin durumuyla ilgili bilgiler alırdı.
3. Kur'an'dan bir cüz okurdu.
4. Odasına çekilir, ihtiyaçlarını görür, dört rek'at duha namazını kılardı
5. Önemli görevlerde bulunan devlet memurlarını toplar, taleplerini alır, meselelerini dinler, kendi düşüncelerini söylerdi. Bu çalışma kahvaltıda da devam ederdi.
6. İstirahate çekilirdi.
7. Öğle namazı için camiye çıkar, yerine oturur, istekleri olanların yanına gelmelerini isterdi. Her türlü ihtiyaç sahipleri dertlerini söyler, Muaviye de ihtiyaçlarının giderilmesi için emir verirdi.
8. Bu işlemi günde beş defa tekrarlardı.
9. Yatsı namazını kıldırdıktan sonra üst düzey görevlilerle toplantı yapardı.

10. Gecenin 1/3'nü devlet işlerini görüşmekle, 1/3'nü diğer ülkelerin yönetim biçimlerini görevli-
lerle tartışmakla ve 1/3'nü de istirahatle geçirirdi.
11. Uykusu olmadığı takdirde zamanını kitap okumak ve arşivleri taramakla geçirirdi.

Abdullah Ünal, Hz. Muaviye, s. 31-32. (Düzenlenerek alınmıştır.)

1. Emevi Devleti'nin kurucusu olan Muaviye'nin bir gününden yola çıkarak Emevilerin sosyal devlet anlayışı hakkında neler söylenebilir?

2. Muaviye'nin iyi bir yönetici olduğunu söyleyen bir kişi, bu düşüncesini metinde verilen hangi bilgilerle destekleyebilir?

B) Emeviler Dönemi'nde Genişleyen Sınırlar

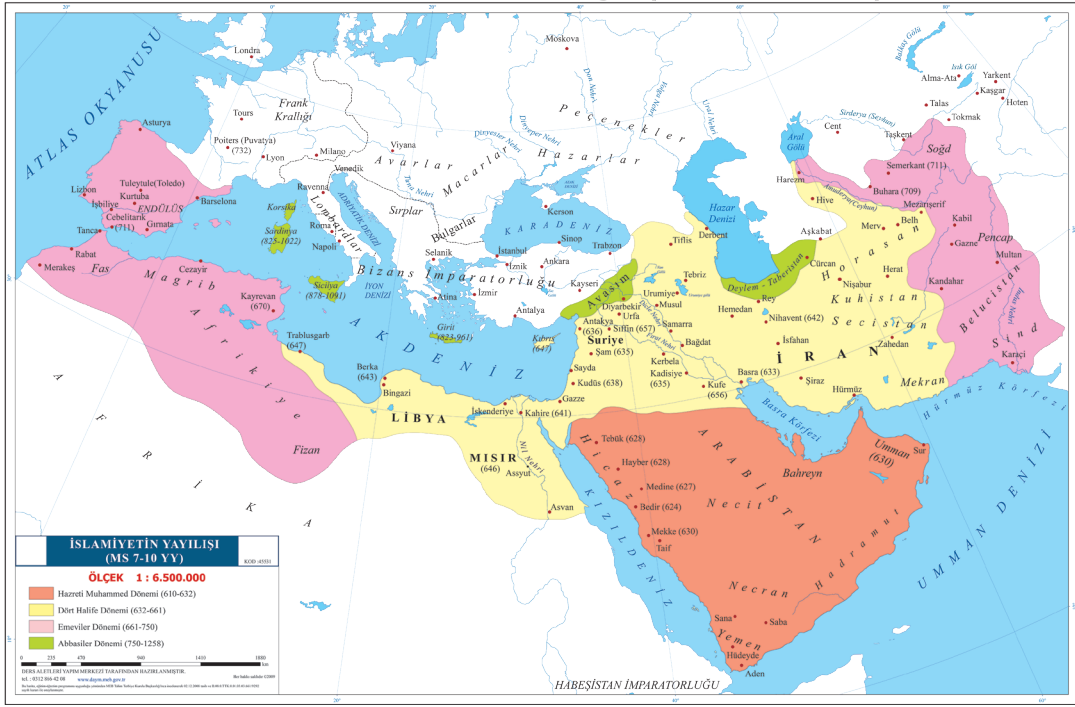
- İslam tarihinde ilk defa İstanbul kuşatılmıştır.
- Cezayir ve Fas ele geçirilerek Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanmıştır. Böylece İslam Devleti'nin sınırları Atlas Okyanusu'na kadar ulaşmıştır.
- 711 yılında Tarık bin Ziyad komutasındaki İslam ordusu, Kadisk Savaşı ile Vizigotları yenilgiye uğratarak İspanya'yı fethetmiştir.
- Emevi ordularının batıdaki ilerleyişi, Franklarla yapılan Puvatya Savaşı'nın ardından durmuştur. Maveraünnehir bölgesinde Emevi orduları ile Türkler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

ARAŞTIR-ÖĞREN

İslam ordusunun İstanbul kuşatmasının sonuçlarını araştırınız

Örnek Etkinlik 2:

Aşağıda verilen haritayı inceleyerek soruları cevaplayınız

1. Hz. Muhammed Dönemi'nden Abbasilere kadar geçen süreçte İslam Devleti'nin sınırları en fazla hangi dönemde genişlemiştir?

2. Emevilerin fetih hareketlerini Avrupa'da sürdürmesinin nedenleri nelerdir?

3. İslam Devleti'nin sınırlarının fetihlerle genişlemesi ile İslamiyet'in yayılması arasında bağ kurulabilir mi? Açıklayınız.

4. Emevilerin fethettikleri bölgeleri haritada inceleyerek hangi devletlerle savaştıklarını açıklayınız.

2. Yönerge **Emeviler dönemindeki sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetler üzerinde durulur.**

Emevilerin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu

- İslam parası ilk defa bu dönemde bastırılmıştır.
- Arapça, devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir.
- Emeviler, Arap olmayan diğer Müslümanları mevali olarak (azat edilmiş köle) görmüştür. Onlardan hem ağır vergiler alınmış hem de onlara devlet yönetiminde görev verilmemiştir.
- İslam sanatı en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Örnek Etkinlik:

Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Kültür hayatının dışında tarım ve mimari alanlarında da Endülüs, Avrupa'yı önemli ölçüde etkilemiştir. Pirinç, şeker kamışı ve pamuğu, İspanya'ya ve dolayısıyla öteki Avrupa ülkelerine ilk tanıtanlar Endülüs Müslümanlarıdır. Pamuğun kömürle birlikte Avrupa'da gerçekleşen sanayi devriminin çok önemli iki unsurunu oluşturduğu, şekerin ise Avrupalıların mutfak kültüründe önemli değişikliklere sebep olduğu bilinmektedir. Suyun buharlaşarak azalmasını önlemek için yer altından kanallarla naklini İspanya'da ilk defa Müslümanlar uyguladı ve bu teknik daha sonra Güney Amerika'ya da götürüldü. XII. yüzyıldan itibaren bazı İspanyol ve Portekiz krallarının yaptırdıkları saraylar, Kurtuba'daki sarayların âdeta birer kopyası idi. Küfî hatlı frizlerle tezyin edilmiş ve kitabeleri dahi Arapça yazılmış olan bu saraylara Sevilla Alkazar'ı çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Endülüs mimarisinin tesirleri İspanya ile sınırlı kalmayıp Kuzey Afrika'ya, Doğu'ya ve hatta Amerika kıtasına ulaşmıştır.

Engin Beksaç, Endülüs Sanatı. (Düzenlenerek alınmıştır.)

1. Verilen bilgileri incelediğinizde Müslümanların günümüz Avrupasına etkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. “Bugün İspanya’nın en çok turist çeken ülkelerden biri olmasının sağlayan Endülüs Emevi devletidir.” diyen bir kişi, yargısını metindeki hangi bilgilerle destekleyebilir?

3. Emeviler Dönemi’nden günümüze kadar ayakta kalmış eserlerden bildikleriniz yazınız.

ÇALIŞMA KAĞIDI

Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun şekilde doldurunuz.

1. sonra Müslümanlar arasında mezhep ayrılığı yaşanmıştır.
2. İslam Devleti’nin sınırları döneminde Asya ve Afrika’dan sonra yeni bir kıtaya ulaşmıştır.
3. İslam Devleti’nin başkenti Emeviler döneminde taşınmıştır.
4. İstanbul, İslam tarihinde ilk kez döneminde kuşatılmıştır.
5. Savaşı ile İspanya’nın fethi gerçekleşmiştir.

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. I. Arapçanın resmi dil olması,
II. Mevali Politikası’nın izlenmesi,
III. Başkentin Şam’a taşınması

gelişmelerinden hangileri Emevilerin ırkçı bir politikayı takip ettiğini gösterir?

Savaşlarından hangileri savunma savaşı özelliği taşımaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

2. Dört Halife Dönemi'nde halifeler seçimle işbaşına gelmiştir. Emeviler Dönemi'nde ise halifelik babadan oğula geçerek saltanat hâline gelmiştir.

Verilen bilgilere göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Halifelik makamı Emeviler ile sona ermiştir.
- B) Emevilerle birlikte halifelik, bir sülalenin egemenliğine geçmiştir.
- C) Emeviler ırkçı bir politika izlemiştir.
- D) Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik bozulmuştur.
- E) Hz. Muhammed'in ölümünden sonra iç karışıklıklar yaşanmıştır.

3. Aşağıda verilen gelişmelerden hangisi Emeviler döneminde meydana gelmiştir?

- A) Medine'nin başkent yapılması
- B) Kur'anı Kerim'in kitap hâline getirilmesi
- C) İlk İslam donanmasının kurulması
- D) İktâ sisteminin oluşturulması
- E) Avrupâda İslamiyet'in yayılması

4. - Avrupâdaki ilerleyiş durmuştur.
- Franklarla yapılmıştır.

Verilen bilgiler aşağıdaki savaşlardan hangisiyle ilgilidir?

- A) Kadiks
- B) Puvatya
- C) Yermük
- D) Nihavent
- E) Zatüs Savari

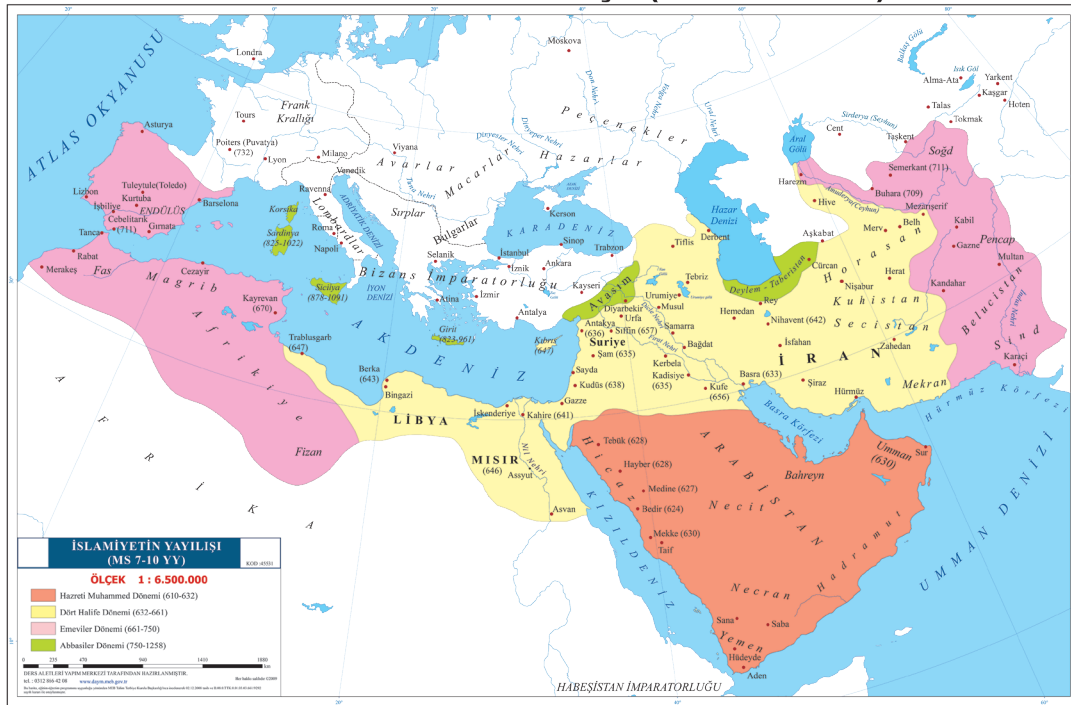
5. ÜNİTE: İslam Medeniyetinin Doğuşu

Konu	Abbasi Halifeleri ve Türkler	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.5.4. Türklerin Abbasi Devleti'ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri kavrar.	
Gerekli Materyaller:	Ders Kitabı, Harita	

1. Yönerge Öğrencilere Abbasiler döneminde ülke içinde ve ülke dışında gerçekleşen askerî gelişmelerin neler olduğu sorulur. Daha sonra da bu olayların hangilerinde Türklerin ne gibi etkilerinin olduğu sorusu yöneltilir.

2. Yönerge Öğrenciler verilen haritayı incelenerek Abbasiler döneminde fethedilen toprakları haritada gösterirler ve günümüzde o toprakların hangi devletlerin sınırları içinde olduğunu araştırıp bulurlar.

3. Yönerge Verilen harita ve metinden hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Örnek Etkinlik:

Harita 1: İslamiyet'in Yayılışı

İSLAMİYET VE TÜRKLER

İslam Devleti'nde Abbasilerin iktidara gelmeleriyle Türklerle Müslümanlar arasında iyi komşuluk ilişkileri gelişmeye başladı. Bunun sonucu olarak da siyasi ve ticari ilişkiler arttı. Emeviler döneminde uygulanan ve Müslümanlar arasında eşitsizliğe dayalı bir sistem olan Mevali anlayışının terkedilmesiyle Türkler, kendi inanışları ile benzerlikler bulunan İslam dinini büyük topluluklar hâlinde benimsemeye başladılar.

Abbasiler, Türklerin askerlik alanındaki üstün yeteneklerinden yararlanmak istediler ve Türklerden oluşan askerî birlikler kurdular. Bu birlikleri Bizans sınırındaki Avâsım eyaletine yerleştirdiler. Halifeler, özel muhafız birliklerini de Türklerden oluşturdular ve bunlar için Samarra şehrini kurdular. Abbasiler, orduda olduğu gibi devlet yönetiminde de Türklerden yararlanma yoluna

gittiler. Türkleri devletin merkezinde “haciplik” ve “vezirlik” gibi yüksek görevlere getirirken çeşitli eyaletlere de bölge valisi olarak atadılar. Böylelikle Arapların askerî yönden zayıfladıkları bir dönemde Türkler, devlet ve ordu yönetiminde önemli görevler üstlenerek İslam Devleti’ni iç ve dış tehlikelere karşı savundular. Merkezi otoritenin zayıfladığı dönemde “Tavaif-i Müluk” denilen birçok devlet ortaya çıktı. Türk valiler de Mısır’da Tolunoğulları ve İhşidiler devletlerini kurdular. Irak ve İran’da ortaya çıkan Şii Büveyhoğulları, başkent Bağdat’ı iki defa ele geçirip Abbasi halifesi baskı altına aldılar. Halifeyi bu zor durumların ilkinden Gazne devletinin başında bulunan Sultan Mahmut, ikincisinden ise Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey kurtardı.

- ① Abbasiler döneminde İslam Devleti’nin sınırlarına katılan topraklar günümüzde hangi devletlerin sınırları içinde yer almaktadır? Araştırınız.

- ② Abbasiler döneminde çıkan iç karışıklıklar nelerdir? Bu iç karışıklıkların bastırılıp düzenin sağlanmasında Türklerin oynadıkları rolleri açıklayınız.

- ③ Abbasiler döneminde Türkler hangi siyasi görevleri üstlenmişlerdir ve bu görevleri yaparken hangi olaylarda belirleyici etkileri olmuştur?

- ④ Türklerin İslam tarihindeki siyasi ve askerî etkileri hakkında genel olarak neler söyleyebilirsiniz?

4. Yönerge

Abbasiilerin sınır bölgelerinde özel ve farklı bir yapıda askerî ve siyasi örgütlenmeye gerek duymalarının sebepleri ile bu durumdan sağladıkları faydalar açıklanır.

Örnek Etkinlik:

Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Avâsım: İslâm Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki müstahkem sınır bölgelerine verilen ad.

Avâsım, sözlükte “korumak, engel olmak; sığınmak” anlamındaki “asm” kökünden türeyen âsime sözcüğünün çoğulu olup “koruyanlar, müstahkem mevkiiler” demektir. Bu müstahkem mevkiiler, İslâm ordularının cihad maksadıyla sınırdan uzaklaştıkları zaman veya gazâdan dönerken ülkeye girmeden önce düşman saldırılarına karşı sığınıp korundukları bölgeler olduğu için bu adla anılmıştır.

Bu yeni eyalet Antakya’dan güneybatıda Âsi nehrinin denize döküldüğü yere, güneydoğuda Halep, Menbic ve bunun kuzeyinde Bizans sınırına kadar uzanan araziye içine alıyordu ve merkezi başlangıçta Menbic idi. X. yüzyılda ise Antakya onun yerini aldı.

Sınır garnizonlarındaki Müslüman ahalinin ekseriyetini Araplar teşkil ediyordu. Ancak Abbasiilerin hilâfete geçmelerinden sonra bilhassa Mansûr ve Hârûnürreşid devirlerinde yeni birlikler yerleştirildi. Bu yeni birlikler arasında Horasanlılar ve Türklerin çokluğu dikkati çekmektedir.

Hakkı Dursun Yıldız, “Avâsım”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Düzenlenerek alınmıştır.)

1. Avâsım Eyaleti günümüzde hangi devletin sınırları içinde kalmaktadır?

2. Abbasiler döneminde Türklerin hangi devletlere karşı savunma ve saldırılarda bulundukları söylenebilmek?

Görsel: Samarra

ÇALIŞMA KAĞIDI

Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun şekilde doldurunuz.

1. Samarra şehri, Abbasi Halifesi tarafından Türkler için kurulmuştur.
2. Türk askerlerinin Araplarla karışmamaları ve özelliklerini kaybetmemeleri amaçlanmıştır.
3. Halife zamanında hilafet merkezi de Samarra şehrine taşındı ve İslam tarihinde Samarra Devri (836-892) başladı.

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. **Aşağıdakilerden hangisinin Türklerin İslam Devleti'ne yaptığı hizmetler arasında olduğu söylenemez?**

- A) Abbasi Halifeliği'nde iç isyanların bastırılmasında hizmetleri olmuştur.
- B) Abbasi Halifeliği'ni Şii saldırılarına karşı korumuşlardır.
- C) Avasım eyaletinde Bizans saldırılarına karşı İslam Devleti'ni korumuşlardır.
- D) Gazneliler devletini yıkarak Abbasileri baskılardan kurtarmışlardır.
- E) Vezirlik ve haciplik gibi yüksek görevlerde bulunarak devlet otoritesini güçlendirmişlerdir.

2. **Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?**

- A) Avasım eyaleti, Bizans İmparatorluğu sınırında kurulmuştur.
- B) Abbasi halifeleri, Bizans saldırılarına karşı Büveyhilerin yardımını istemişlerdir.
- C) Harunreşit ve Mansur dönemlerinde Türkler, Avasım eyaletine yerleştirilmiştir.
- D) Türkler, İslam Devleti'ni Bizans saldırılarına karşı korumuşlardır.
- E) Türkler, Mısır'da "Tavaif-i Müluk" denilen Tolunoğulları ve İhşidiler devletlerini kurmuşlardır.

5. ÜNİTE: İslam Medeniyetinin Doğuşu

Konu	İslam Medeniyeti	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.5.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmi faaliyetleri değerlendirir.	
Gerekli Materyaller:	Ders Kitabı	

1. Yönerge

Öğrencilere ilim ve eğitimin önemiyle ilgili hangi sözleri bildikleri sorulur. İslam medeniyetinde eğitim ve ilim faaliyetleri yürütülen kurumların hangileri olduğu sorularak bu kurumlar hakkında neler bildiklerini açıklamaları istenir.

İslam tarihinde eğitimin önemine işaret eden sözler ve bazı eğitim kurumları:

- Yaratan Rabb'inin adıyla oku.
- Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?
- Çin'de de olsa ilmi arayınız. Çünkü ilim öğrenmek her Müslüman'a farzdır.
- Suffe
- Beytül-Hikme
- Medrese
- Kütüphaneler
- Camiler
- Dar-ül hadis
- Dar-ül hendese
- Dar-üt tıb

Örnek Etkinlik:

Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

BEYTÜLHİKME

Orta Çağ İslâm ilim ve kültür tarihinde tercüme ve yüksek seviyedeki ilmî araştırmaların yapıldığı merkezlere verilen ad.

Abbâsî halifelerinden Me'mûn tarafından 830'da Bağdat'ta kurulduğu zikrediliyorsa da bunun düşünce ve teşebbüs olarak Mansûr dönemine (754-775) kadar uzandığı anlaşılmaktadır. İslâm coğrafyasının genişlemesiyle Müslümanların Helenistik, İran, Hint ve diğer kültürlerle temasları sonucu bunlara karşı kendilerinde geniş bir ilgi ve merak uyanmıştı. Ayrıca bu farklı kültürler arasında ortaya çıkan birtakım sürtüşme ve tartışmalarda Müslümanlar kendi inanç ve düşüncelerini tutarlı bir şekilde savunmak ve İslâm'ın üstünlüğünü göstermek için bu kültürleri çok iyi tanımak zorundaydılar.

Bu gibi sebeplerden ötürü antik dünyanın bilinen ilmî ve felsefî eserlerini Arapçaya çevirmek ihtiyacı doğdu. Sonraları tıp alanında Grekçe ve Farsçadan tercümeler yapıldı. Halife Mansûr dil, edebiyat ve dinî ilimlere dair eserlerin yanı sıra aklî ilimlerle ilgili olarak Grekçe, Süryanice, Sanskritçe ve Farsçadan tercüme ettirdiği bu eserler için kütüphane olarak sarayında bir yer tahsis etti ve buraya Hizânetü'l-hikme adı verildi. Beytülhikme'nin çekirdeğini Bağdat'ta kurulan bu kütüphane oluşturuyordu.

Beytülhikme'yi daha da geliştirerek Orta Çağ'ın âdeta bir ilimler akademisi hüviyetine kavuşturan Halife Me'mûn olmuştur. Me'mûn'un Bağdat yakınlarındaki kurdurduğu rasathanede araştırma yapan astronom ve matematikçilerin çoğunun Beytülhikme kadrosunda bulunan âlim ve kâşiflerden olduğu bilinmektedir. Beytülhikme'nin kadrosu, "Sâhibü'l Beytülhikme" unvanıyla anılan bir müdür, müellifler ve mütercimler, bunların emrinde çalışan kâtipler, yazılan kitapları çoğaltan

müstensihler, verrâklar ve mücellitlerden oluşmaktaydı.

Öyle anlaşıyor ki ilk dönemlerde bir tercüme bürosu ve bir kütüphane olarak kurulan Beytülhikme, giderek fizikî ve fonksiyonel açıdan gelişip genişlemiş; özellikle pozitif ilimlerin araştırıldığı bir merkez ve bir eğitim kurumu hâline gelmiştir. 500 yıldan fazla İslâm ilim dünyasına kaynak teşkil eden bu merkez, 1258’de Hülâgû tarafından yakılıp yıkılmıştır.

Mahmut Kaya, “Beytülhikme”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Düzenlenerek alınmıştır.)

1. İslam Devleti’nde bir tercüme bürosuna ihtiyaç duyulmasının sebepleri nelerdir?

2. Beytülhikme’de hangi ilim dallarıyla ilgili çalışmalar yapıldığı söylenebilir?

3. Hangi dillerden Arapçaya çeviriler yapıldığından bahsedilmiştir?

4. Beytülhikme’nin faaliyetlerini dikkate aldığınızda Müslümanların insanlığın ortak mirasına katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. Yönerge

Müslüman ilim adamlarının buluşları ve görüşleri tanıtılarak dünya bilim tarihine katkıları açıklanır. Medeniyetin gelişmesinde çok farklı kültürlerin ve milletlerin katkıları olduğu vurgulanır.

Örnek Etkinlik:

Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Görsel: İbn-i Sina (980-1037)

Tıp alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Batı dünyasında “Avicenna” adıyla tanınmıştır.

El Kanun Fi't- Tıp adlı eseri Batı dillerine çevrilmiş ve altı yüzyıl boyunca üniversitelerinde okutulmuştur.

Görsel: Farabi (870-950)

Felsefe alanında birinci öğretmen olarak görülen Aristo'dan sonra ikinci öğretmen anlamında “Muallim-i sani” unvanıyla anılır.

Müzik ile matematik arasında ilişki kurduğu Kitabu'l Musıki'l- Kebir adlı eseri ile müziğin bir bilim olmasını sağladı.

Görsel: İmam Gazali (1058-1111)

Nakli esas alan bir âlim olarak Aristo, Farabi ve İbn-i Sina gibi aklı öne çıkaran filozofları eleştirdi. Tehafütü'l- Felasife (Filozofların Tutarsızlıkları) adlı eseri yazdı.

Görsel: İbn-i Rüşd
(1126-1198)

Felsefe ile dinin birbirinin bütünleyicisi olduğunu savundu. Gazali'nin Tehafütü'l- Felasife adlı eserini çürütmek amacıyla Tehafütü'l- Tehafüt'ü yazdı.

Kadınların devlet ve toplum hayatının dışında bırakılmasının yoksulluk ve kötülüklerin sebepleri arasında olduğunu ileri sürdü. Optik ve tıp alanlarında çalışarak bir tıp ansiklopedisi olan El Külliyyat adlı eseri meydana getirdi.

Görsel: Harezmi (780-850)

Matematikte sıfırın mucidi olarak kabul edilir. Hintliler sıfırın varlığını biliyorlar ve rakamları yazarken sıfır yerine boşluk kullanıyorlardı. Harezmi, karışıklığa neden olan bu boşluğa bir sembol koyarak onu görünür hâle getirmiştir. Bu sembole de içi boş anlamına gelen "es-sıfır" adının vermiştir. Böylelikle Hintlilerden aldığı dokuz adet rakama sıfırı da ekleyerek onluk sistemi tamamlamıştır.

Roma rakamlarıyla toplama çıkarma yapmakta zorlanan Avrupalılar, Müslümanlardan bu sistemi öğrenince matematiksel işlemleri kolayca yapabilme olanağına kavuşmuştur.

1. İslam âlimlerinin dünya medeniyetine hangi alanlarda katkılar sunduklarını örnekler vererek yazınız.

2. "Batı'nın karanlık dünyasını aydınlatan Doğu'nun güneşidir" sözünü metinde verilen hangi bilgilerle destekleyebilirsiniz?

3. İslam dünyasının altın çağı olarak nitelendirilen sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasındaki dönemin böyle nitelendirilmesinin sebepleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

4. İslam âlimleri her konuda aynı görüşleri paylaşmış ve savunmuşlar mıdır yoksa birbirlerine katılmadıkları konular var mıdır? Var ise bunların hangileri olduğunu yazınız.

ÇALIŞMA KAĞIDI

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. I. Suffe V. Dar-ül hadis
II. Beytülhikme VI. Beytü'l-mal
III. Avasım VII. Dar-ül hendese
IV. Camiler

Yukarıda verilenlerden hangilerinin eğitim ve ilimle alakaları yoktur?

- A) I ve V B) III ve VI C) II, IV ve V D) IV, V ve VII E) V, VI ve VII

2. Aşağıda verilen maddelerden hangisi Beytülhikme için söylenemez?

- A) Abbasiler döneminde kurulmuştur.
B) Çeşitli dillerden eserler Türkçeye çevrilmiştir.
C) Felsefe, tıp, astronomi, matematik alanlarında eserler verilmiştir.
D) Hintçe, Grekçe, Sanskritçe ve Farsçadan kitaplar tercüme edilmiştir.
E) Eski eserlerin ve bilgilerin kaybolmasını önleyerek kültür taşıyıcısı vazifesi görmüştür.

3. Aşağıda İslam ilim âlimleri ve çalışma alanları verilmiştir. Verilen bu eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- I. İbn-i Sina : Tıp
II. Harezmi : Matematik
III. Farabi : Müzik
IV. Gazali : Edebiyat
V. İbn-i Rüşd: Felsefe ve tıp

- A) I B) II C) III D) IV E) V

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

6.ÜNİTE : Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri

Konu	Türklerin İslamiyet'i Kabulü İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.6.2. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecine etki eden faktörleri açıklar. 9.6.3. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder.	👤 Bireysel

1. Yönerge

"İslamiyet'in kabulü öncesinde Türklerin benimsediği inanç ve dinler hangileridir?" sorusu üzerinden Gök Tanrı inancının Türkler arasında yaygın olduğu, Uygurların Maniheizmi benimsediği; Hazarların Museviliği, Peçenek, Kuman ve Bulgarlar gibi Türk topluluklarının ise Hristiyanlığı tercih ettiği ifade edilir. Budizmi kabul eden Tabgaçların Çinlileştiği, Hristiyanlığı kabul eden Tuna Bulgarlarının Slavlaştığı ve bu örneklerdeki gibi bazı Türk topluluklarının zamanla millî kimliklerini kaybettiği açıklanır.

Etkinlik 1: Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Tuna Bulgar Türkleri için bir dönüm noktası olarak kabul edilen devir I. Boris (852-889) zamanıdır. I. Boris'in (Mihail) özellikle politik nedenlerle Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinin resmen kabul etmesiyle Bulgar Türklerinin tamamıyla Slavlaşması ve Bizans kültür dairesine girmesi süreci başladı. Slavca resmî dil haline geldi ve Bulgar üst düzey yönetici sınıf arasında gittikçe yayıldı. I. Boris'ten sonra Türkçe isimler ve unvanlar bile atıldı. Bununla beraber zamanla bir Slav edebiyatı teşekkül etti. Slavların devlet yönetiminde eşit olarak söz sahibi olması ve Türklerle yerli Slav halk arasındaki evlilik ilişkilerinin artması Türk-Bulgar devletinin Slavlaşmasını hızlandırdı. Bir süre sonra Bulgaristan Slav kültürünün ilk büyük merkezi oldu ve Bulgarlar bir asır sonra Slavca konuşan bir millet haline geldi.

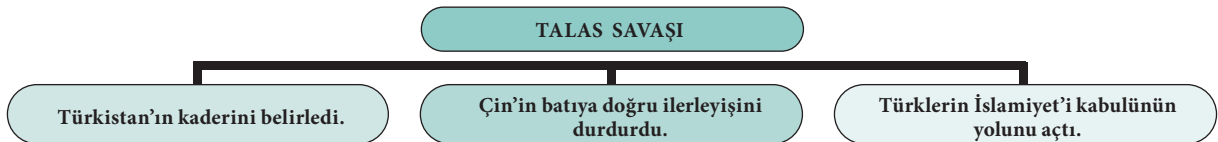
http://pauagitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/467695619_8-mithat%20ayd%4b1n.pdf

a) Tuna Bulgar Türklerinin Slavlaşma sürecine etki eden faktörler nelerdir?

b) Farklı inançları benimseyen toplumların millî kimliklerini koruyabilmeleri sizce nasıl mümkün olabilir?

2. Yönerge

İslam orduları tarafından yapılan akınların Türklerin yaşadığı bölgelere kadar ulaştığı belirtilerek İslam ordularınca Hz. Osman zamanında halkının bir kısmı Türk olan Horasan Bölgesi'nin, Emeviler Dönemi'nde Türkistan'ın fethedildiği ancak Emevilerin ırkçı siyasetleri ve ağır vergiler almaları sebebiyle Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasının geciktiği ifade edilir. Batı Türkistan'ın hâkimiyeti için Çin ve Abbasiler arasında Talas Savaşı'nın (751) gerçekleştiği, Karluk Türklerinin de katkısı ile savaşı Abbasilerin kazandığı açıklanır.

Örnek Soru:

Abbasiler Dönemi'nde İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasının sebebi ne olabilir?

(Cevap: Abbasilerin Türklere karşı olumlu tutumu, devletin askerî ve idari kadrosunda Türklere yer verilmesi olabilir.)

3. Yönerge

Ticaret ve ilim faaliyetlerinin etkisiyle Türk dünyasında İslamiyet'in ilk defa Maverâünnehir Bölgesi'nde yayılmaya başladığı vurgulanarak Müslümanların Maverâünnehir Bölgesi'nde önemli ticaret ve ilim merkezleri kurduğu, İslam âlimlerinin ticaret kervanlarıyla Türkistan'ın en ücra köşelerine ulaşip İslamiyet'i Türk boylarına anlatma imkânı elde ettiği bilgisi aktarılır. 10. yüzyılın başlarından itibaren Karahanlı Devleti'nin hâkim olduğu yerlerde yaşayan Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsilerin İslam'ı kabul eden ilk Türk toplulukları olduğu açıklanır.

Örnek Soru: İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluklarının isimleri nelerdir?

(Cevap: Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsiler)

4. Yönerge

İtil Bulgar Devleti'nin İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olduğu vurgulanarak İtil Bulgar Devleti hükümdarı Almuş Han'ın 922 yılında Abbasi halifesinin kendisine gönderdiği sancağı teslim aldığı ve İslamiyet'i resmen kabul eden ilk Türk hükümdarı olduğuna değinilir.

Örnek Soru: İtil Bulgar hükümdarı Almuş Han'a halife tarafından sancak gönderilmesinin önemi ne olabilir?

(Cevap: Bir İslam devleti olarak hükümdarlığının halife ve İslam dünyası tarafından tanındığı anlamına gelir.)

5. Yönerge

Türklerin İslamiyet'i kabulünü kolaylaştıran etkenler üzerinde durulur.

Etkinlik 2: Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Türkler İslamiyet'te olduğu gibi Tanrı'ya kurban sunuyorlar, ruhun ölmezliğine ve ahirete inanıyorlardı. Onlar öteki dünyaya "ol ajun", kıyamet gününe "uluğ gün", cennete "uçmak", cehenneme de "tamu" diyorlardı. Öte yandan İslamiyet'i yaymak gayesiyle Müslüman olmayanlara karşı savaşmak da her Müslüman için kutsal bir görevdi. Türklerde de bir kimsenin büyüklüğü savaşta öldürdüğü düşman sayısı ile ölçülür ve takdir edilirdi. Hatta onlar, savaşta ölmeyi şan ve şeref bilirdiler, hastalıktan ölmeyi de utanç verici sayarlardı. İslam dini savaşlarda elde edilen ganimeti helal sayıyordu. Türklerde de savaşlarda ve akınlarda düşmanın birikmiş mal ve servetini elinden almak, hayatlarında önemli bir yer tutuyordu. Ayrıca İslamiyet'te olduğu gibi eski Türk toplumunda da kadına layık olduğu değer veriliyordu. İslamiyet'teki ceza hukuku ile eski Türklerin ceza hukuku arasında da benzerlikler vardı.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/689115>

1. Savaşlarda elde edilen ganimetlerin helal sayılması Türkler ve İslamiyet açısından niçin önemlidir?

a) Türkler: _____

b) İslamiyet: _____

6. Yönerge

Karahanlı ve Gazneli Devletlerinin genel özellikleri kısaca açıklanır.

KARAHANLILAR (840-1212)

- Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devletidir. Bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. Satuk Buğra Han, İslamiyet'i kabul eden ilk Karahanlı hükümdarıdır.
- Taht kavgaları sonucunda doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Karahanlılar Karahitaylar, Batı Karahanlılar Harzemşahlar tarafından yıkılmıştır.
- Karahanlı Devleti'nin resmî dili Türkçedir ve devlet Türk töresine göre yönetilmiştir.

Örnek Soru: Karahanlı Devleti'nde resmî dilin Türkçe olmasının ve devletin Türk töresine göre yönetilmesinin sebebi nedir?

(**Cevap:** Devletin yönetici kadrosunun, ordusunun ve halkının Türklerden oluşmasıdır.)

- İlk Türk-İslam eserlerini vermişlerdir.

Yazar	Eseri	Eserin Önemi
Yusuf Has Hacıp	Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi)	Türk İslam edebiyatının günümüze kadar ulaşan ilk eseridir. Eserde insanların hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğu elde edebilmek için nasıl bir yaşam sürmeleri gerektiği bilgisi verilmiştir. İdeal Türk devlet anlayışının anlatılması sebebiyle bir siyasetname olarak kabul edilmiştir.
Kaşgarlı Mahmut	Divan-ı Lügati't Türk	Türk tarihinin ilk sözlüğüdür. Araplara Türk dilini öğretmek, Türk milletinin yüceliği ve Türkçenin zenginliğini göstermek amacıyla yazılmıştır. Türk tarihi, coğrafyası, kültürü, toplum yapısı, dil ve edebiyatı bakımından çok önemli bilgiler içeren bir kaynaktır. Eserde "Türk Dünyası Haritası" da bulunmaktadır.
Edip Ahmet Yükeki	Atabetü'l Hakayık	Bir nasihatname niteliğindedir. Türk İslam kültürü içerisinde bireyin eğitimi ve toplum düzenini sağlamak için belirlenen unsurları Türk dili ile anlatan manzum bir eseridir.
Ahmet Yesevi	Divan-ı Hikmet	Türk tasavvuf tarihinin ilk edebî eseridir. Hz. Peygamber'in yaşamı, dinî hikâyeler, dervişliğin özellikleri, cennet, cehennem, güzel ahlak gibi konuları içeren bir tasavvuf kitabıdır.

GAZNELİLER (963-1187)

- Başkenti Gazne olarak Horasan, Afganistan, Kuzey Hindistan gibi halkının Türk olmadığı bölgelerde egemenlik kurmuş Müslüman Türk devletidir.
- Çok uluslu yapıdadırlar.
- Resmî dil ve edebiyat dili olarak Farsçayı, bilim dili olarak Arapçayı, saray ve orduda ise Türkçeyi kullanmışlardır.
- En parlak dönem Sultan Mahmut zamanıdır. Sultan Mahmut, Horasan'ı ele geçirmiş, Hindistan'a seferler yapmış ve burada İslamiyet'in yayılmasını sağlamıştır. Abbasi halifesini Şii Büveyhoğulları'nın baskısından kurtarmış ve halife tarafından kendisine "sultan" unvanı verilmiştir.

Örnek Soru: Halife tarafından kendisine "sultan" unvanı verilen ilk Türk hükümdarı kimdir?

(Cevap: *Gazneli Mahmut*)

- Nesa, Serahs, Dandanakan Savaşları'nda Büyük Selçuklulara yenilerek Horasan'ı kaybetmişlerdir.
- Afganistan'ın yerli halkı olan Gurlular bu devlete son vermiştir.

7. Yönerge

İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatında meydana getirdiği değişimler vurgulanır.

- İslamiyet öncesi Türk devletlerindeki hâkimiyet anlayışı, ilk Türk İslam devletlerinde devam etmiştir. Türk kağanının dünyayı idare etmek üzere Gök Tengri tarafından görevlendirildiği düşüncesi (kut anlayışı), İslamiyet'le birlikte "Allah'ın nasibi veya takdiri" olarak değerlendirilmiştir.
- Kut anlayışı ile yetkilendirilen Türk hükümdarının adalet, refah ve barışı sağlayarak yer-yüzündeki tüm insanları da yönetebileceği ideali (Türk cihan hâkimiyeti düşüncesi), İslami dönemde cihat anlayışıyla birleşerek yaşamaya devam etmiştir.

Örnek Soru: "Türk cihan hâkimiyeti" idealini, İslam'ın "cihat" anlayışı ile birleştiren düşüncenin temeli neye dayanır?

(Cevap: *Her ikisinde de kaynağın ilahi yani tanrısal olmasıdır.*)

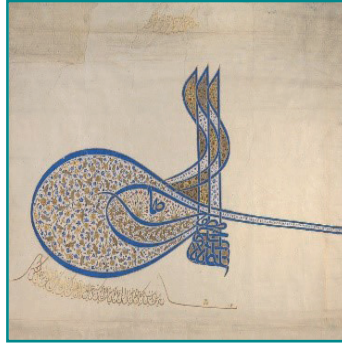
- İslamiyet’le birlikte hükümdar unvanlarında değişiklik görülmüştür. Karahanlılar “han”, “hakan”, “ilig” gibi Türkçe unvanlar kullanırken, Gazneliler “emir ve sultan” gibi İslami unvanlar kullanmıştır. İslamiyet’i kabul eden ilk Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra (Abdülkerim) Han’dan itibaren hükümdarlar, Müslüman isimler ve lakaplar almaya başlamıştır.
- İslamiyet’le birlikte gelen bir diğer değişiklik ise hükümdarlığın halife tarafından onaylanması, ülkede halife adına hutbe okutulması ve basılan paraların üzerinde halifenin isminin yazılmasıdır.
- Türk İslam devletlerinde hutbe okutmak, para bastırmak, başının üstünde çetir denilen şemsiye tutulması, nevbet denilen müzikler, halife tarafından gönderilen ve tıraz denilen süslemeli giysiler ile hilat denilen eşyalar, tevki ya da tuğra denilen mühür, tuğ, sancak hâkimiyet sembolü olarak kullanılmıştır.

Örnek Soru: Görselleri verilen hükümdarlık sembollerinin isimlerini yazınız.

Görsel 1

Tıraz

Görsel 2

Tuğra

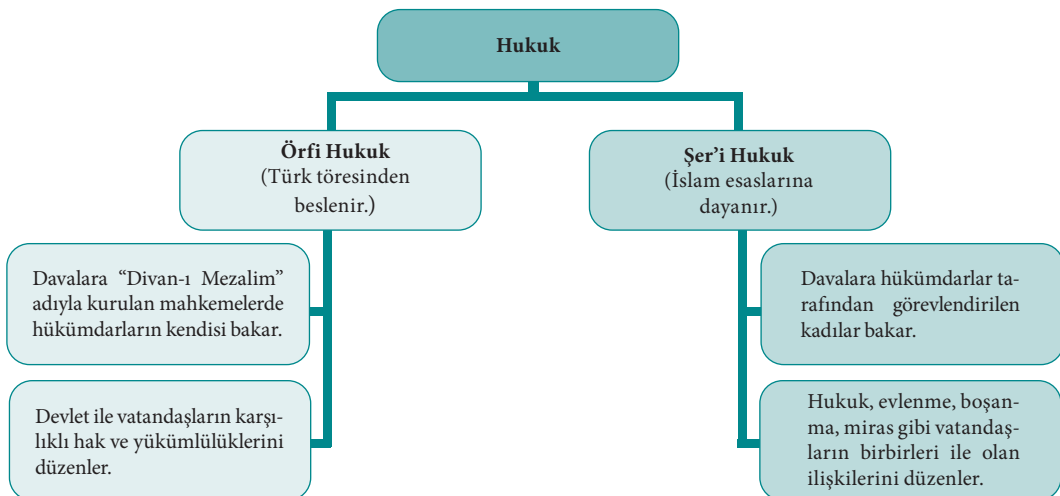

Görsel 3

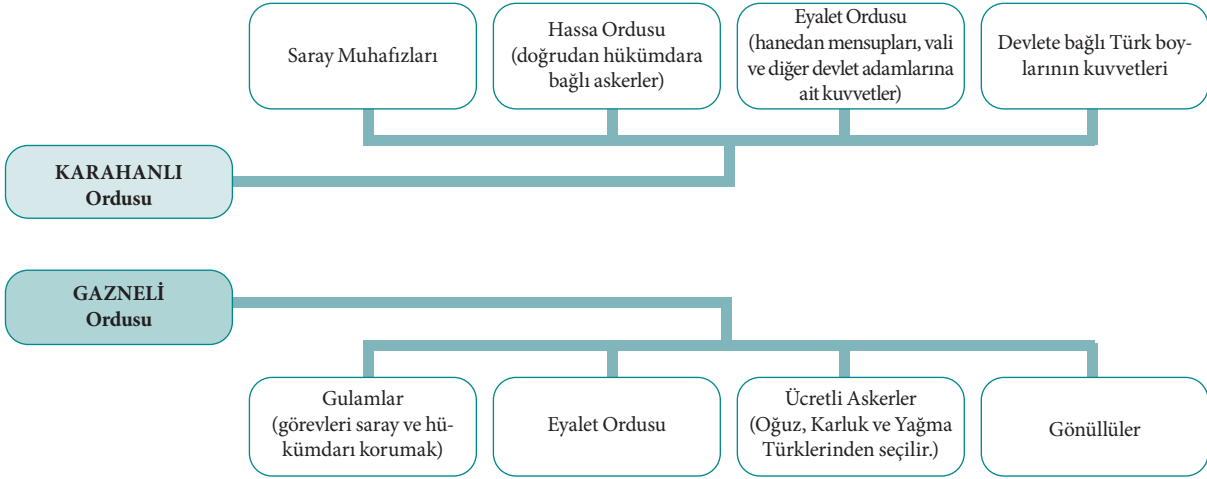
Tuğ

(Cevap: Tıraz-Tuğra-Tuğ)

- Eski Türk devletlerindeki ayukı denilen vezirlik makamı Türk İslam devletlerinde de varlığını sürdürmüştür. Karahanlı vezirleri Türkçe “yuğruş”, genellikle İran kökenli olan Gazneli vezirler ise “hâce” unvanını kullanmıştır.
- Karahanlı ve Gazneli Devletleri’nde hükümdarların yetkilerini sınırlandıracak bir kurum yoktur. Kurultay yerine yönetim işlerinin daha rahat yürütülebilmesi için çeşitli divanlar oluşturulmuştur. Karahanlılarda devletin işleyişiyle ilgili önemli kararların alındığı Meclis-i Âli, Gaznelilerde mali ve genel idari işlerden sorumlu olan “Divan-ı Vezaret” oluşturulmuştur.
- Karahanlı ve Gazneli Devletleri’nde Hukuk:

- Türklerin İslamiyet'i kabulü ordu teşkilatında da değişikliklere neden olmuştur. Karahanlı ve Gazneli orduları büyük ölçüde İslam devletlerindeki gibi teşkilatlanmış, ilk Türk devletlerinden farklı olarak "gulam sistemi" uygulanmıştır.

Etkinlik 3: Görselleri inceleyerek soruları yanıtlayınız.

Görsel 4: Gazneli Mahmut'un Hindistan Seferi

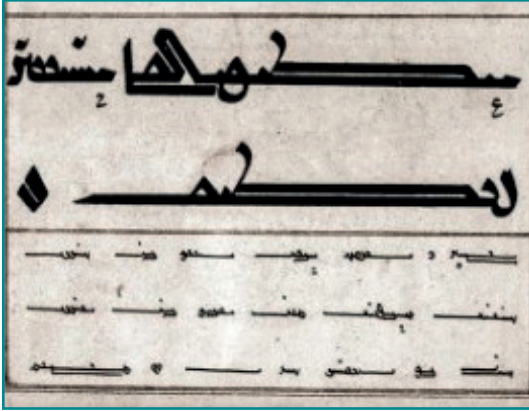

Görsel 5: Gazneli Mahmut ve askerleri bir kale kuşatmasında

- Gazneli ordusunun gücü ve donanımı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

- Gazneli Mahmut'un Hindistan Seferi'nin günümüze kadar ulaşan siyasi yansıması sizce ne olabilir?

- İslamiyet'in kabulü Türklerin toplumsal hayatında önemli değişimler meydana getirmiştir.

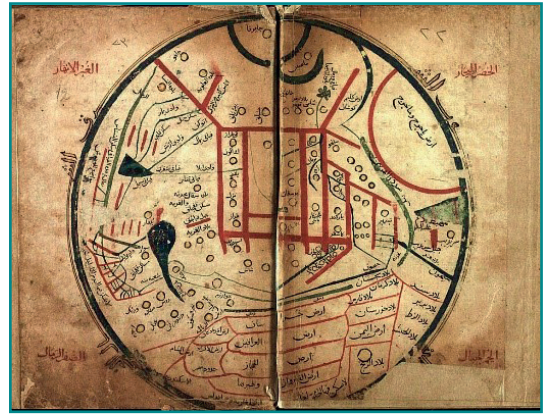
Görsel 6: Atabetü'l Hakayık

Görsel 7: Ahmet Yesevi Türbesi-Kazakistan

Görsel 8: Uluğ Bey Medresesi, Semerkant-Özbekistan

Görsel 9 : Divan-ı Lügati't Türk'te yer alan "Türk Dünyası Haritası"

Örnek Soru: Görselleri inceleyerek İslamiyet'in kabulü ile Türk toplum yaşamında ne gibi değişimler meydana geldiğini yorumlayınız?

(**Cevap:** Konargöçer yaşam tarzı yerine yerleşik toplum düzeni, sözlü kültür yerine yazılı kültür belirgin hale gelmeye başlamıştır. Mimari, sanat, eğitim, bilim, felsefe gibi alanlarda İslami anlayış çerçevesinde değişimler yaşanmıştır.)

ÇALIŞMA KÂĞIDI

- Aşağıdaki metinde yer alan boşlukları uygun kelimelerle tamamlayınız.

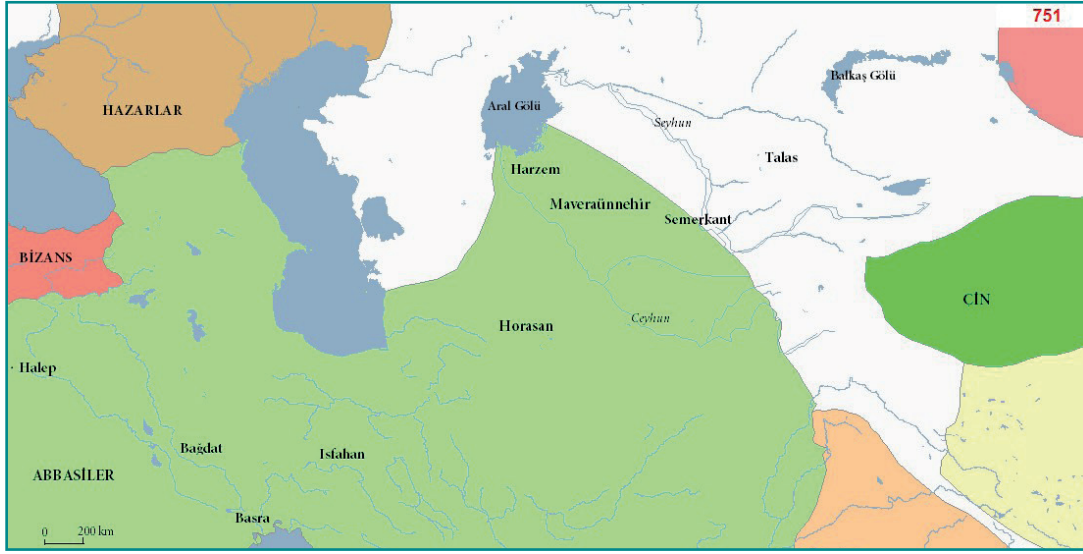
..... inancına sahip olan Türkler, Uygurlar zamanında benimsemiş; Hazarlar
....., Peçenek, Kuman ve Bulgarlar gibi Türk toplulukları ise tercih etmiştir.

Musevilik-Hristiyanlık-Gök Tanrı-Maniheizm

- Tabloda yer alan ilk Türk-İslam dönemi eserlerine ait bilgileri tamamlayınız.

Yazar	Eser	Eserin Özelliği
.....		Türk İslam edebiyatının günümüze kadar ulaşan ilk eseridir.
Kaşgarlı Mahmut		
.....	Atabetü'l Hakayık	
Ahmet Yesevi		Türk tasavvuf tarihinin ilk edebî eseridir.

3. 5N1K “Ne?”, “Ne zaman?”, “Nerede?”, “Nasıl?”, “Neden?”, “Kim?” tekniğinden yararlanarak verilen haritanın ilişkili olduğu tarihî olay hakkında kısa bir metin oluşturunuz.

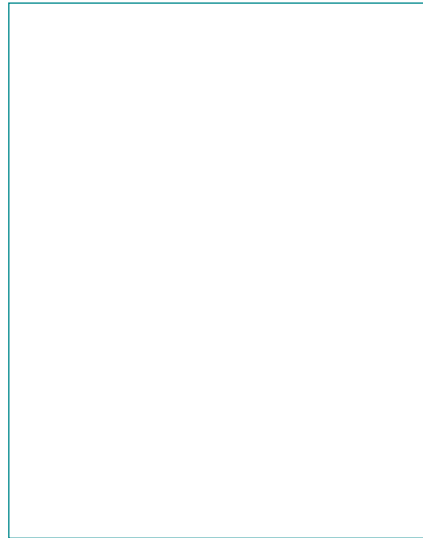
751 yılında Maveraünnehir Bölgesi

4. “İnsan gönlü dibi olmayan bir deniz gibidir,
Bilgi, onun dibinde yatan inciye benzer.
İnsan inciye denizden çıkarmadıkça,
O, ister inci olsun ister çakıl taşı fark etmez.
Kara toprak altındaki altın, taştan farksızdır,
Oradan çıkınca beylerin başına tuğ tokası olur.”
Kutadgu Bilig’de yer alan bu beyitler neyi vurgulamaktadır?

5. Minyatürde tespit ettiğiniz hâkimiyet sembollerini sağdaki kutucuğa yazınız.

Görsel 10: Minyatür

6.ÜNİTE : Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri

Konu	Türklerin İslamiyet'i Kabulü İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.6.4. Büyük Selçuklu Devleti dönemindeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında açıklar.	👤 Bireysel

1. Yönerge

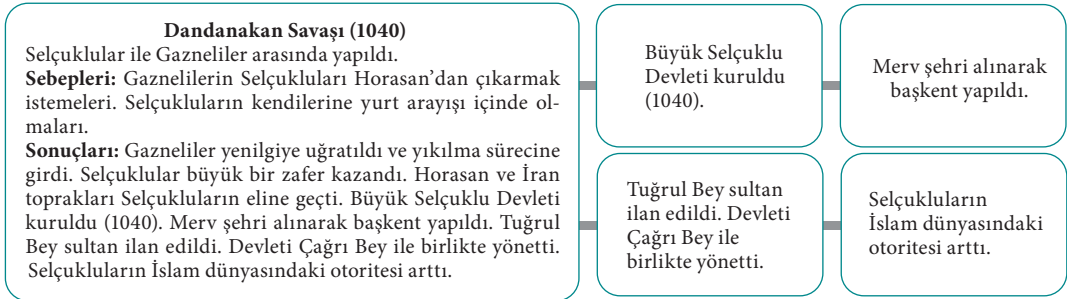
Oğuzlar hakkında bilgi verilerek Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve Tuğrul ve Çağrı Beyler Dönemi'ndeki siyasi gelişmelerin üzerinde durulur.

- Oğuz adı boy anlamındaki “ok” kelimesi ile çoğul eki olan “uz”un birleşmesiyle ortaya çıkan okuz (boy-lar) kelimesinden gelmektedir. “Boz-oklar” ve “Üç-oklar” olmak üzere iki ana kola ayrılan Oğuzlar X. yüzyıldan itibaren Hazar Denizi'nin doğusuna gelmişler, bu topraklarda Oğuz Yabgu Devleti'ni kurarak yarı göçebe bir hayat sürmüşlerdir. Komşuları Samanoğulları, Oğuzların İslamiyet'le tanışıp bu dini kabul etmelerini kolaylaştırmıştır. Türkmen adıyla bilinen Müslüman Oğuzlar, Büyük Selçuklu Devleti'nin yanı sıra Türkiye Selçuklu Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlı Devleti gibi Türk tarihindeki pek çok devletin kurucu unsuru olmuştur.

Örnek Soru: Oğuz Yabgu Devleti ile Selçuklular arasında nasıl bir bağ vardır?

(**Cevap:** Selçukluların soyu Oğuzlara dayanmaktadır.)

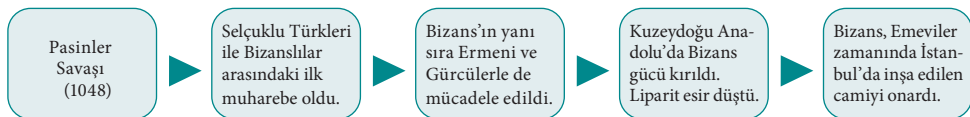
- Selçuklular Oğuzların Üçoklar kolunun Kınık boyundandır.
- Büyük Selçuklu Devleti'ne adını veren Selçuk Bey Oğuz Yabgu Devleti'nin komutanlarından.
- Devletin gerçek kurucusu, Selçuk Bey'in torunlarından **Tuğrul Bey**'dir.
- Bu devletin kuruluşunda Çağrı Bey'in büyük yardımı olmuştur.
- Gaznelilere karşı kazanılan Dandanakan Savaşı ile Gazneliler yıkılma sürecine girmiş, Selçuklular devlet haline gelmiştir.

Örnek Soru 1: Dandanakan Savaşı'nın Selçuklu tarihi açısından önemi nedir?

(**Cevap:** Selçuklu Devleti Dandanakan Savaşı sonucunda kuruluşunu tamamlamış ve yükselişe geçmiştir.)

- Çağrı Bey, 1021 yılına kadar süren Anadolu seferi sırasında Bizans'ın siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu yakından görmüş, bunun üzerine Tuğrul Bey Anadolu'nun kendileri için yeni bir yurt olabileceğine karar vererek etrafındaki beyleri bu ülkenin fethiyle görevlendirmiştir. Selçuklu ailesi üyelerinden İbrahim Yinal ve Kutalmış Bey Anadolu'da Bizans kuvvetleriyle mücadele etmiştir.

- Tuğrul Bey Bağdat'ta bulunan Abbasi halifeliğini Şii Büveyhyhoğulları'ndan kurtarmıştır. Halife kendisini kurtardığı için Tuğrul Bey'i iki taçla onurlandırmış ve kendisine “Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı” unvanını vermiştir. Bu durum Selçukluların İslam dünyasındaki siyasi etkinliğini arttırmıştır.

Örnek Soru 2: Pasinler Zaferi'nin Anadolu tarihi açısından önemi nedir?

(Cevap: Bizans kuvvetleri zayıflatılarak, göçebe Türkmenlerin Anadolu'ya yönelmeleri kolaylaşmıştır.)

Örnek Soru 3: Tuğrul Bey'e giydirilen iki taç ne anlam ifade etmektedir?

(Cevap: Abbasi halifeleri sadece dini yetkilerini kullanabilen sembolik bir görevliye dönüşmüşlerdir. Tuğrul Bey Doğu'nun ve Batı'nın sultanı ilan edilmiştir.)

2. Yönerge

Sultan Alparslan Dönemi'ndeki siyasi gelişmeler üzerinde durulur. (1064 – 1072)

Kafkas ve Gürcistan'a seferler düzenlenmiştir. Kars ve Ani Kaleleri alınmış ve Abbasi halifesi kazandığı bu zaferden dolayı Alp Arslan'a fethin babası anlamına gelen Ebu'l feth unvanını vermiştir. Türkleri Anadolu'dan çıkarmak isteyen Bizans kuvvetleri ile Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) yapılmıştır. Bizans orduları bozguna uğratılmış ve Bizans İmparatoru Romen Diyojen esir alınmıştır.

Örnek Soru 1: Öğrencilerden yanda sonuçları verilen savaşın hangi savaş olduğunu söylemeleri istenir.

(Cevap: Malazgirt Savaşı)

Etkinlik 1: Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Savaş öğle saatlerinde Türk atlılarının toplu ok saldırısıyla başladı. Türk askerlerinin çoğunda ok bulunduğundan bu saldırı Bizans'lılarda büyük miktarda asker kaybına yol açtı. Daha sonra Alparslan'ın zekice hazırladığı "geri çekilme planı" ile Türkler zafer sağladı. Bu planda Alparslan gerilere küçük birlikler gizlemişti ve bu birlikleri hilal şeklinde konumlandırmıştı. Türk askerleri zırhsız ve çevik olduklarından uzun süre bizans askerleri Türklerin kaçtığını düşünerek yakalamaya çalıştılar ancak bir süre sonra aşırı derecede yorulan bizans askerleri güçsüz düştü ve o sırada diğer küçük birliklerde saldırmaya başladı. Bir çok Bizans askeri yok edildi ve Romen Diyojen de yaralı bir şekilde esir düştü. Savaşı kazanan Büyük Selçuklu Hükümdarı, İmparator Romen Diyojen'i huzuruna çağırdı ve aralarında şu diyalog geçti:

Alp Arslan: "Eğer ben senin önüne esir olarak getirilseydim ne yapardın?"

Romanos: "Ya öldürürdüm, ya da zincire vurup Konstantinopolis sokaklarında gezdirtirdim."

Alp Arslan: "Benim vereceğim ceza çok daha ağır. Seni affediyorum, ve serbest bırakıyorum." Alp Arslan ona makul bir naziklikle muamele etti ve ona savaştan önce de yaptığı gibi barış antlaşması önerdi.

<https://www.ttk.gov.tr/basindattk/sultan-alparslan-sozun-gucunu-kullandi/> (kaynaktan derlenmiştir.)

1. Selçuklu ordusunun kullandığı savaş aletleri sizce savaşı nasıl etkilemiştir?

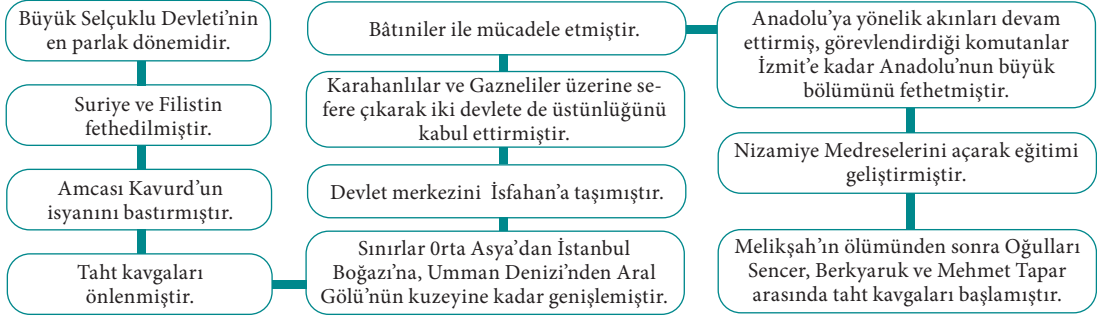
2. Türk İslam Devletlerinde uygulanan savaş taktiklerinden bildiklerinizi yazınız.

3. Alp Arslan Romen Diyojen'i affederek O'na nasıl daha ağır bir ceza vermiş olabilir?

Örnek Soru 2: Sultan Alp Arslan komutanlarına “Toprak fethedenin malıdır.” diyerek neyi amaçlamış olabilir?

(**Cevap:** Anadolu'nun Türkleşmesini hızlandırmayı amaçlamıştır. Bu durumunun sonucunda Anadolu'da Türk beyliklerinin kurulmasını sağlamıştır.)

3. Yönerge **Melikşah Dönemi'ndeki siyasi gelişmeler kısaca açıklanır. (1072 – 1092)**

Etkinlik 2: Haritadan yararlanarak soruları cevaplayınız.

Melikşah Dönemi Büyük Selçuklu Devleti

1. Büyük Selçuklu Devleti'nin Melikşah Dönemindeki sınırlarını nasıl yorumlarsınız?

2. Büyük Selçuklu Devleti'nin komşularını belirtiniz.

Örnek Soru: Batınilik Faaliyetleri, Alamut Kalesi'ni ele geçiren Hasan Sabbah liderliğinde yürütülen dinî-siyasi nitelikli bir ayaklanmadır. Yaptıkları propagandalarla halkı kendilerine çekmeye çalışmış ve fedailerine düzenlediği suikastler yoluyla devlet otoritesini sarsmıştır.

Yukarıdaki bilgiden yararlanarak Selçuklu Devletinin Batınilik faaliyetlerine karşı aldığı en önemli tedbirin ne olduğunu söyleyiniz?

(Cevap: Medreseler açarak eğitimi geliştirmek.)

3. Yönerge

Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılış nedenleri üzerinde durularak yıkılışından sonra kurulan devletler ve atabeyliklere değinilir.

- Ülkenin hanedan üyeleri arasında paylaştırılması ve taht kavgaları. (Berkyaruk, Mehmet Tapar, Sultan Sencer).
- Atabeylerin merkezî otoritenin zayıflamasıyla bağımsızlıklarını ilan etmeleri.
- Haçlı Seferleri'nin meydana getirdiği sarsıntılar.
- Bâtınilerin çalışmaları.
- Abbasilerin eski güçlerine kavuşmak için Selçuklular aleyhine çalışmaları.
- Fâtımîler ve Şiiilerin yıpratıcı faaliyetleri.
- Katvan Savaşı.
- Oğuzların devlete küstürülmesi.

Katvan Savaşı (1141)

İçte ve dışta kazandığı zaferler nedeniyle Sultan-ı azam (Büyük Sultan) ve İskender-i sani (İkinci İskender) unvanlarıyla anılan Sencer, Büyük Selçuklu Devleti'ni eski gücüne kavuşturmuştur. Ancak bu durum kalıcı olamamıştır. Karahitaylarla yapılan Katvan Savaşı'nda alınan yenilginin ardından Selçuklu Devleti yıkılış sürecine girmiştir.

Oğuz İsyanı (1153)

Sultan Sencer Dönemi'nin önemli olaylarından biri de Oğuz İsyanı oldu. Vergi meselesi yüzünden başlayan isyanın temelinde devletin asıl kurucusu olan Oğuzların önemli devlet görevlerine İranlıların getirilmesine gösterdikleri tepki vardı. Sultan Sencer dört yıl Oğuzların elinde esir tutulmuş ve kurtulduktan kısa bir süre sonra ölmüştür.

Örnek Soru : Sultan Sencer döneminde içte ve dışta karşılaşılan sorunlar nelerdir?

(Cevap: İçte; taht kavgaları, atabeylerin faaliyetleri, Oğuzların isyanı, Batınilik faaliyetleri Dışta; Abbasi Halifesinin aleyhte çalışmaları, Haçlı Seferleri, Fatimilerin faaliyetleri, Katvan Savaşı.)

Selçuklularda hane-danın erkek üyeleri arasında paylaştırılan ülke toprakları melikler tarafından yönetildi. Melikler Büyük Selçuklu sultanına bağlı olsa da çoğu zaman bağımsız bir hükümdar gibi hareket ederlerdi. Merkezî otoritenin zayıflaması ve en sonunda Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışıyla birlikte melikler hüküm sürdükleri topraklarda ayrı birer devlet hâline gelerek devlet kurmuşlardır.	Irak ve Horasan Selçukluları (1118-1194)	Büyük Selçuklu Devleti'nde hükümdar çocukları küçük yaşlarından itibaren ülkenin çeşitli yerlerine yönetici olarak görevlendirilirdi. Atabey denilen deneyimli devlet adamları şehzadeyi her konuda eğitip ona devlet yönetimine ilişkin bilgi ve beceriler kazandırır. Ancak atabeyler Selçuklu merkezî otoritesinin zayıflamasıyla birlikte bulundukları yerlerde bağımsız birer hükümdar gibi hareket edip kendi devletlerini kurmuşlardır.	Şam Atabeyliği (Böriler) (1104-1154)
	Kirman Selçukluları (1048-1187)		Musul ve Halep Atabeyliği (Zengiler) (1127-1233)
	Suriye Selçukluları (1078-1117)		Azerbaycan Atabeyliği (İldenizliler) (1148-1225)
	Türkiye Selçukluları (1077-1308)		Fars Atabeyliği (Salgurlular) (1148-1286)
			Erbil Atabeyliği (Beg-Teginoğulları) (1146-1232)

ÇALIŞMA KÂĞIDI

1. Aşağıdaki soruları yanıtlayarak yanıtların ilk harflerinden oluşan anahtar kelimeyi bulunuz.

--	--	--	--	--	--	--

- a. Ebu'l feth unvanını alan Selçuklu hükümdarı.
- b. Tuğrul Bey Dönemi'nde Gaznelilere karşı yapılan savaşlardan biri.
- c. Selçuklularda şehzadeyi her konuda eğitip ona bilgi ve beceri kazandıran devlet adamları.
- d. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu savaş.
- e. Selçuk Bey'in komutanlık yaptığı devlet.
- f. Pasinler Savaşı'nda esir düşen Bizans komutanı.
- g. Melikşah Dönemi'nde genişleyen sınırlarla hâkim olunan deniz.

2. Aşağıdaki kavramların karşısına ilgili oldukları Selçuklu sultanlarının adlarını yazınız.

Bâtınlık	
Katvan Savaşı	
Ani Kalesi	
Cent Şehri	
Pasinler Savaşı	

3. Büyük Selçuklu Devleti ile ilgili aşağıdaki gelişmeleri oluş sırasına göre sıralayınız.

a. Anadolu'da ilk Türk devlet ve beyliklerinin kurulması.
b. Oğuz İsyanı.
c. Tuğrul Bey'in Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı ilan edilmesi.
d. Malazgirt Savaşı.
e. En geniş sınırlara ulaşılması.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.

6.ÜNİTE : Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri

Konu	Türklerin İslamiyet'i Kabulü İslamiyet'in Türk Devlet ve Toplum Yapısına Etkisi	⌚ 40 dk.
Kazanımlar	9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısını kavrar.	👤 Bireysel

1. Yönerge

Selçuklular'ın Orta Asya Türk devlet geleneğini sürdürdüğü, ülke toprakları hükümdar ve ailesinin ortak malı sayıldığı ve “kut anlayışı” açıklanır. Tuğrul Bey'den itibaren merkezî idarenin güçlendirilmeye çalışıldığı, Sultan Alp Arslan'ın vezirlik makamına merkezi devlet teşkilatını savunan Nizâmülmülk'ü getirdiği, bir yandan da oğlu Melikşah'ı veliaht tayin ederek kendisinden sonra çıkabilecek taht kavgalarının önüne geçmeye çalıştığı ifade edilir. Halife tarafından onaylanan hükümdarlar adına hutbe okunduğu, törelere ve İslamiyet'e uygun hareket etmek zorunda olan hükümdarlar sınırsız yetkiye sahip olmadığı ve vilayetlere yönetici olarak gönderilen hükümdar çocuklarının yönetim tecrübesi kazanması amaçlandığı açıklanarak Büyük Selçuklu Devleti'nin devlet yönetimi hakkında bilgi verilir.

Örnek Soru 1: Büyük Selçuklu Devleti'nde ülke topraklarının hükümdar ve ailesinin ortak malı sayılmasının yarattığı en önemli sorun nedir?

(Cevap: Bu durum sık sık taht kavgalarına yol açmıştır.)

- Büyük Selçuklu devlet teşkilatı içinde saray, sultan ve ailesi ile onların özel hizmetinde bulunan görevlilere ev sahipliği yapardı.

Bazı Saray Görevlileri	
Emîr-i alem	Savaşlarda bayrakların ve sancakların taşınması.
Emîr-i silahtar	Silahların bakımını yapar, törenlerde sultanın silahlarını taşırdı.
Emîr-i çeşnigir	Sultan için hazırlanan yemeklerin tadımını yapardı.
Emîr-i ahur	Saraydaki atların bakımını yapardı.
Emîr-i candar	Sultanın ve sarayın korunmasını yapardı.
Hacibü'l- hüccab	Sultanın diğer yöneticilerle görüşmelerini organize ederdi.

- Selçuklu Devleti'nde devlet işleri Divan-ı Saltanatta (Büyük Divan) görüşülürdü. Divan-ı Saltanatın başkanı sultan idi. Sultan olmadığına başkanlığı vezir yapardı.

Örnek Soru 2: Divan-ı Saltanatın günümüzdeki karşılığının ne olduğunu söyleyiniz.

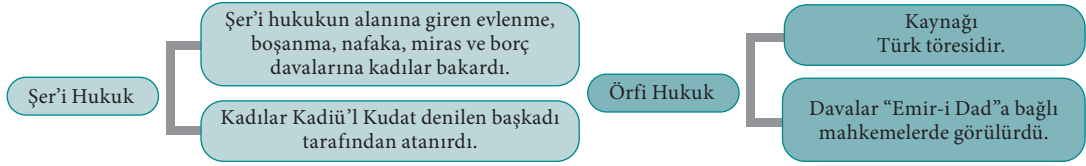
(Cevap: Bakanlar Kurulu.)

Divan-ı Saltanata bağlı olarak görev yapan divanlar	
Divan-ı İstifa	Maliye ve ekonomi işleri ile ilgilenir. Başkanına “müstevfi” denir.
Divan-ı İşraf	Mali işleri denetlemekle görevlidir. Başkanına “müşrif” denir.
Divan-ı Arz	Asker ve ordu işlerini yürütmekle görevlidir. Başkanına “emir-i arz” denir.
Divan-ı Tuğra	Devletin iç ve dış yazı işlerini yürütür. Başkanına “tuğrai” denir.
Niyabet-i Saltanat	Sultanın başkentte olmadığı zamanlarda onun adına devlet işlerini yürütmekle görevlidir. Başkanına “naib” denir.
Divan-ı Berid	Posta işlerini yürütürdü. Başkanına “sahib-i berid” denir.
Divan-ı Mezalim	Hükümdarın başkanlık ettiği yüksek mahkemelerdir.

2. Yönerge

İlk Türk İslam devletleri içinde yer alan Selçuklularda hukuk sisteminin örfi ve şer'i olarak ikiye ayrıldığı ordu içinde çıkabilecek her türlü anlaşmazlıklara ise Kazasker (Kadı asker) baktığı belirtilerek Büyük Selçuklu Devleti'nde hukuk sistemi hakkında bilgi verilir.

Örnek Soru : Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri hukuk sistemlerini nasıl etkilemiştir?

(**Cevap:** "Töre"nin yanı sıra İslam hukukuna dayalı "Şer'i Hukuk" kuralları da gelişmiştir.)

3. Yönerge

Büyük Selçuklu Devleti'nde askerlerin kullandıkları başlıca silahlar ok, yay, kılıç, kalkan, mızrak, gürz, sapan, nacak ve bıçak olduğu belirtilerek ordu sistemi hakkında bilgi verilir.

Örnek Soru : Büyük Selçuklu Devleti ordusunda kullanılan silahlar savaş kabiliyetlerini nasıl etkilemiştir?

(**Cevap:** Hafif silahlar olduklarından hızlı hareket edebilmişlerdir.)

Ordu Teşkilatı	
Guleman-ı Saray	Çeşitli milletlerden küçük çocukların eğitilmeleri ile meydana gelen ordudur. Guleman-ı Hassa ordusu Sultana bağlıdır ve Sultanın güvenliğinden sorumludur.
Hassa Ordusu	Sipahilerden oluşan ordudur.
İkta Ordusu (Eyalet ordusu)	Toprak sistemine dayalı, ikta sahipleri tarafından yetiştirilen en kalabalık ordudur.
Türkmenler	Sınır boylarındaki akıncı kuvvetlerdir.

4. Yönerge

Büyük Selçuklu Devleti'nde toprağın mülkiyetinin devlete ait olduğu belirtilerek toprak yönetimi hakkında bilgi verilir.

Arazi Türleri	
Has Arazi	Geliri Sultan, Sultanın ailesi ve yakınlarına aittir.
İkta Arazi	Maaş karşılığı asker beslemek şartıyla geliri devlet adamları ve memurlara verilen arazilerdir. İktâ sahipleri, elde ettikleri gelirle hem kendi geçimlerini sağlamakta hem de elde yetiştirdikleri askerlerin masraflarını karşılamaktadır.
Mülk Arazi	Devlete uzun süre hizmet eden şahıslara verilen özel mülk arazilerdir.
Vakıf Arazi	Gelirleri hayır işlerine aktarılan topraklardır.

Örnek Soru : İktâ arazinin Selçuklu Devleti'ne askeri açıdan yararı sizce nedir?

(**Cevap:** Devlet hazinesinden para harcanmadan bir ordu oluşturulmasıdır.)

5. Yönerge

Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları içinde Türklerin yanı sıra Araplar, İranlılar, Yahudiler ve diğer milletlerden insanlar bir arada yaşamışlardır. Sınıf farklılığı yoktur. Halk yönetenler ve yönetilenler olarak ikiye ayrılmıştır. Selçuklu ülkesindeki başlıca ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılıktır. Buğday, pirinç ve pamuk en fazla yetiştirilen tarım ürünleriydi. Hayvancılık alanında genellikle at ve koyun yetiştirilirdi. Bakır ve gümüş işçiliği ile dokumacılık, Selçukluların en ileri oldukları zanaat dalları arasındaydı. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan göçebe Oğuzlar genellikle hayvancılıkla, köylerde veya şehirlerde oturan yerleşikler ise çiftçilik, ticaret ve çeşitli zanaat dallarıyla uğraşmışlardır, şeklinde belirtilerek Büyük Selçuklu Devleti'nin toplum yapısı hakkında bilgi verilir.

Örnek Soru : Büyük Selçuklu Devleti'nde toplum yapısındaki farklılıkların nedeni nedir?

(**Cevap:** *Devletin geniş sınırlara hâkim olmasıdır.*)

6. Yönerge

İlk Türk İslam devletleri içinde yer alan Büyük Selçuklu Devleti yazı dili olarak Arap alfabesi kullanılmıştır. Halkın yüksek oranda çoğunluğu Araplar ve Farslardan oluştuğu için edebiyatta da doğal olarak Arap ve Fars etkisi görülmeye başlamıştır. Selçuklu Devleti'nde bilim dili Arapça, resmî yazışmalar Farsça, günlük konuşma dili ise Türkçedir. İlk olarak Tuğrul Bey zamanında açılan medreselerin en önemlisi Vezir Nizâmülmülk tarafından Bağdat'ta açılan Nizamiye Medresesidir. Üniversite karakteri taşıyan Nizamiye Medreselerinde fıkıh, kelam, hadis, tefsir gibi dinî ilimlerin yanı sıra tıp, matematik, astronomi, geometri, fizik, kimya ilimleri de okutulmuştur. Vezir Nizâmülmülk'ün Siyasetname adlı eseri hükümdarlara devlet yönetimi ve düzeni hakkında bilgi veren bir eser niteliği taşımaktadır. Selçuklu Devleti'nde bilim alanında astronomi araştırmaları sonunda Ömer Hayyam tarafından, Takvim-i Celâli adında bir takvim oluşturulmuştur. İlk Türk İslam devletleri ve Selçuklu Devleti'nde en fazla gelişme gösteren sanat dalı mimari olmuştur. Selçuklu mimarisinin başta gelen eserleri camilerdir. Bu camilerin en önemlisi başkent İsfahan'daki Mes-cid-i Cuma'dır, şeklinde belirtilerek Büyük Selçuklu Devleti'nde kültür ve medeniyet hakkında bilgi verilir.

Örnek Soru : Büyük Selçuklu Devleti'nde resmî yazışma dilinin Farsça olması sizce neyin göstergesidir?

(**Cevap:** *Devletin İran kültürünün etkisinde kaldığının göstergesidir.*)

Etkinlik 1: Aşağıda verilen metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Nizâmiye Medreseleri

Hızla genişleyen Selçuklu Devleti'nin ihtiyaç duyduğu yetişmiş insan gücüne medreselerin büyük katkı sağladığı görülmektedir. Her geçen gün büyüyen devlette başta kadılar olmak üzere kâtip ve diğer memurluklar, düzgün eğitim almış kişiler sayesinde yürütülmeye başlamıştır. Nitekim 476/1083 tarihinde halife tarafından Sultan Melikşah'a elçi olarak gönderilen Bağdat Nizâmiye Medresesinin ilk müderrisi Ebû İshâk eş-Şîrâzî'ye uğradığı her şehirde halk tarafından büyük ilgi gösterilmiş, öyle ki Ebû İshâk bu ilgiden dolayı şaşkınlığa düşmüştü. Hatta o, yolculuğundan sonra: "Horasan'a gitmek için yola çıktığımda hiçbir köye ve beldeye uğramadım ki, orada benim yetiştirdiğim kadı, müftü, hatip bir öğrencim veya dostum olmasın." diyerek biraz da Nizâmiyelerin kazanmış olduğu etkinliğini dillendirmiştir. Nizâmiyelerin sadece eğitim alanında değil yeni kurulmuş olan Büyük Selçuklu Devleti'ne idari anlamda da katkıları tartışılmaz derecede olmuştur. Kısaca Nizâmiyeler, dünyanın her tarafındaki üniversiteler ve üniversitelerde verilen eğitim için bir rol model olarak tarihteki yerini hak etmiş müesseselerdir.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/550524> (Kaynaktan derlenmiştir.)

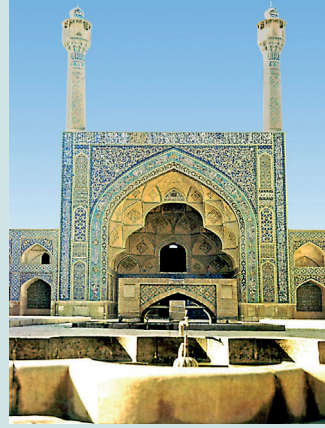
a) Nizâmiye Medreselerinin kuruluş amaçları sizce nelerdir?

b) Sizce Nizâmiye Medreselerinin Selçuklu Devleti'ne idari açıdan yararları nelerdir?

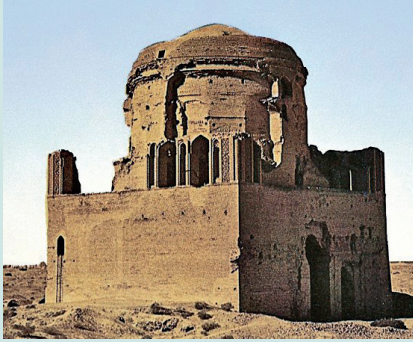
c) Müderris kelimesinin bugünkü karşılığı nedir?

Etkinlik 2: Görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 1: Harakan Kümbetleri İran

Görsel 3: Mescid-i Cuma İsfahan

Görsel 2: Sultan Sencer Türbesi Türkmenistan

Görsel 4: Karatay Kervansarayı Kayseri

a) Görsellerin ortak özellikleri nelerdir?

b) Görsellerden hangisi Türklerin çadır sanatından etkilenerek Türk-İslam mimarisine kazandırdığı yapılardandır?

c) Görsellerde belirtilen mimari eserlerin var oldukları şehirleri göz önünde bulundurarak Selçuklu Devleti ile ilgili nasıl bir çıkarımda bulunabilirsiniz?

ÇALIŞMA KÂĞIDI

1. Aşağıdaki örnekler doğrultusunda saray görevlilerinin görevlerini araştırarak yazınız.

Emîr-i alem: Savaşlarda bayrakların ve sancakların taşınması.

Emîr-i silahtar: Silahların bakımını yapar, törenlerde sultanın silahlarını taşırdı,

Emîr-i çeşnigir: Sultan için hazırlanan yemeklerin tadımı.

Şerabdar-ı Has:

Serhenk:

Emîr-i Meclis:

2. Aşağıdaki görseli inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.

Görsel 5: Alparslan'ın bir minyatürü

- a. Görselden yola çıkarak devletin yönetim şekliyle ilgili neler söyleyebilirsiniz
-
- b. Görselde gördüğünüz kişiler sizce hangi inancı benimsemişlerdir?
-
- c. Görseldeki kişilerin giysileri ve aksesuarları size hangi konularda bilgi vermektedir?
-

3. Aşağıda verilen açıklamaları uygun kavramlarla eşleştiriniz.

1- Ünlü Selçuklu veziridir.	a. Katvan
2- Bizans ile yapılan ilk savaştır.	b. Nizâmülmülk
3- Bâtınlık faaliyetlerinin lideridir.	c. Sultan Sencer
4- Selçukluların yıkılış savaşıdır.	d. Hasan Sabbah
5- Selçukluların yıkılış döneminin hükümdarıdır.	e. Pasinler

CEVAP ANAHTARLARI

Etkinlik No.: 1

1. Yönerge:

Örnek Sorular:

1. Çöllerde ve vahalarda kabileler hâlinde konargöçer bir hayat süren Bedeviler, şehir hayatının olumsuz etkilerinden uzaktılar. Bu nedenle çocukların gelişme çağında Bedevilerin yanında yetişmesi hem Arap kültürünü öğrenmelerini hem de fiziksel olarak daha sağlıklı bir çevrede hayata alışmalarını sağlamaktaydı.
2. Bütün Arap yarımadasına egemen olacak bir siyasi yapının kurulmasına engel olmuştur. Bizans ve Sani imparatorluklarına karşı Arapların siyasal anlamda bir varlık göstermemesine neden olmuştur.

Örnek Soru:

3. Kureyş Kabilesi'nin Haşimoğulları koluna mensuptur.

Örnek Etkinlik:

1. Hilfu'l-Fudûl, İslamiyet'ten önceki dönemdeki Arap toplumunun kabilecilik anlayışı üzerine kurulu olduğunu, kabile koruması olmayan kişilerin her an bir haksızlığa uğrayabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Arap toplumunda kabilecilik düzenine ve haksızlıklara karşı bir tepkinin de varlığına işaret etmektedir.
2. Hz. Muhammed, Hilfu'l-Fudûl oluşumunun toplumdaki erdemi pekiştirdiğini düşündüğü ve sosyal adaletin sağlanmasında kişilerin sorumluluk almasının önemine inandığı için bu harekete katılmıştır.
3. Öğrencinin kendi bilgi birikimi ve çevresinde yaşananlardan yola çıkarak bu soruyu cevaplama beklenmektedir.

Çalışma Kağıdı:

1. Siyasi birlik
2. Yemen
3. Mekke
4. Ukaz Panayırı
5. Haram aylar

Çoktan Seçmeli Sorular:

1. D
2. B
3. D
4. Ukaz Panayırı
5. Haram aylar

Etkinlik No.: 2

1. Yönerge:

Örnek Sorular:

1. Bedir Savaşı'nda esir alınanların okuma yazma öğretileri karşılığında serbest bırakılması, Hz. Muhammed'in eğitime verdiği önemi göstermektedir.
2. Hz. Muhammed döneminde gerçekleştirilen Hayber Kalesi'nin fethi, Mekke'nin fethi, Taif ve Huneyn seferleri ile İslam Devleti'nin sınırları genişlemiştir.

2. Yönerge:

Örnek Sorular:

1. Hz. Ebubekir döneminde Suriye'nin fethi için Bizans'la savaşmış ve Suriye'nin kapıları İslam ordularına açılmıştır. Hz. Ömer döneminde Suriye, Kudüs, Mısır, İran, Irak ve Mısır fethedilerek İslam Devleti'nin sınırları genişlemiştir. Hz. Osman döneminde Tunus ve Kıbrıs fethedilerek sınırların genişlemesi devam etmiştir. Hz. Ali döneminde ise iç savaşlardan dolayı fetih hareketi gerçekleşmemiştir.
2. Hz. Ali döneminde iç siyasette yaşanan gelişmeler, İslam dünyasında günümüze kadar devam eden derin ayrılıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Türk tarihi en değerli mirasımızdır! vb.
3. İç siyasette güçlü olan devletler, dış siyasette de başarılı olurlar. Hz. Ali döneminde iç karışıkların yaşanması, fetih hareketlerinin de geri planda kalmasına neden olmuştur.

Örnek Etkinlik:

1. Hz. Ömer, Kudüs halkıyla yaptığı antlaşma neticesinde onların can ve mal güvenliği teminat altına alınmıştır. Kudüs halkı inançlarında serbest bırakılarak onlara din ve ibadet özgürlüğü tanınmıştır.
2. Hz. Ömer, hangi dinden olursa olsun herkese karşı adil bir yönetim anlayışını benimsediği için Kudüs halkı da şehri bizzat Hz. Ömer'e teslim etmiştir. Böylelikle can ve mal güvenliklerinin sağlanacağından emin olmuşlardır.
3. Antlaşma metni incelendiğinde İslam Devleti'nin fethettiği yerlerdeki halkın can, mal ve inanç özgürlüğünü sağladığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak farklı toplumlara karşı adil bir yönetim anlayışının benimsenmiş olduğu söylenebilir.

Çalışma Kağıdı:

1. Hz. Ebu Bekir
2. Hz. Ali dönemi
3. Tebük Seferi
4. Hz. Muhammed
5. Yezid

Çoktan Seçmeli Sorular:

1. A
2. E
3. A
4. B

Etkinlik No.: 3

1. Yönerge:

Örnek Soru:

1. Müslümanlar, Sünniler ve Şiiler olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Böylece İslam dünyasındaki mezhep ayrılığı derinleşmiştir.

Örnek Etkinlik 1:

1. Emeviler döneminde halkın huzur içerisinde yaşamasına, sosyal ve ekonomik refahının iyileştirmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

CEVAP ANAHTARLARI

2. Devlet işlerini yakından takip etmesi, halkın istek şikâyetlerini bizzat dinlemesi, ihtiyaç sahiplerini dinleyip ihtiyaçlarının giderilmesini sağlaması Muaviye'nin iyi bir yönetici olduğunu göstermektedir.

Örnek Etkinlik 2:

1. En fazla fetih hareketleri, Dört Halife ve Emeviler döneminde gerçekleşmiş ve İslam Devleti'nin sınırları genişlemiştir.
2. Kuzey Afrika'nın fethinin tamamlanmasının ardından Emevi orduları Avrupa'ya geçmiştir.
3. Fetih hareketleri ile İslamiyet daha geniş bir alana yayılma imkânı bulmuştur. Ancak fethedilen bölgelerdeki yönetim politikaları, İslamiyet'in yayılışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin Emeviler döneminde İslam Devleti'nin sınırları hızlı bir şekilde genişlemesine rağmen Emeviler, mevali politikası takip ettiği için İslamiyet'in yayılışı yavaşlamıştır.
4. Kuzey Afrikadaki toprakların fethi için Bizans ile mücadele edilmiştir. Vizigotlarla yapılan savaş neticesinde İspanya fethedilmiştir. Maveraünnehir'in hâkimiyeti için Hazarlar ve Türgişlerle mücadele edilmiştir.

2. Yönerge:

Örnek Etkinlik:

1. Müslümanlar bilim, tarım, mimari ve teknik alanlarda yaptıkları çalışmalarla Batı dünyasını etkilemiştir. Avrupa, İslam medeniyetindeki gelişmeleri dikkatle takip etmiş ve bu sayede Orta Çağ'da yaşadığı karanlık dönemden kurtulmayı başarmıştır.
2. Endülüs Emevi devletine başkentlik yapmış olan Kurtuba şehrinde günümüze kadar ulaşmış birçok eser bulunmaktadır. Özellikle Kurtuba Camii ve Sevilla'daki Alkazar Sarayı, günümüzde en çok ziyaretçi çeken yapıların başında bulunmaktadır.
3. Şam Emevi Camii, Kurtuba Camii ve Kubbetü's Sahre Emeviler döneminden kalan önemli eserlerdir.

Çalışma Kağıdı:

1. Kербela Olayı
2. Emeviler
3. Şam
4. Emeviler
5. Kadiks Savaşı

Çoktan Seçmeli Sorular:

1. C
2. B
3. E
4. B

Etkinlik No.: 4

1. Yönerge:

Örnek Etkinlik:

1. Türkiye, İtalya, Fransa, Yunanistan, İran ve Türkmenistan toprakları içinde kalmıştır.

2. Ülke içinde çıkan iç isyanların bastırılmasında, özellikle Şii Büveyhilerin mezhepsel karışıklıklar çıkarmalarının önüne geçilmesinde önemli rolleri olmuştur. Halifelerinin özel muhafız birliklerinde yer almışlar ve halifelik mücadelelerinde etkili olmuşlardır.

3. Avasım Eyaleti'ni Bizans saldırılarına karşı savunma görevini üstlenmişlerdir. Halifenin özel muhafız ordusunda hizmet etmişlerdir. Halifelik mücadelelerinde belirleyici olmuşlardır. Ülkenin yönetiminde vezirlik, haciplik, eyalet valilikleri gibi üst düzey siyasi görevlerde bulunmuşlardır. Türkler, Abbasilerin siyasi gücünü kaybettiği dönemlerde Mısır'da Tolunoğulları ve İhşitler devletlerini kurmuşlardır.

4. Yaptıkları fetihlerle İslamiyet'in yeni topraklarda yayılmasını sağlamışlardır. İslam dünyasının siyasi ve mezhepsel olarak bölünmesini önlemeye çalışmışlardır. İslam dünyasını Bizans ve Haçlı saldırılarına karşı korumuşlardır.

4. Yönerge:

Örnek Etkinlik:

1. Avasım Eyaleti, ana hatlarıyla günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmaktadır.
2. Bizans İmparatorluğu'nun saldırılarına karşı savunma görevi yapmışlar; Bizans topraklarından yeni yerlerin fethedilmesini sağlamışlardır.

Çalışma Kağıdı:

1. Memun
2. Savaşçı
3. Memun

Çoktan Seçmeli Sorular:

1. D
2. B

Etkinlik No.: 5

1. Yönerge:

Örnek Etkinlik:

1. İslam Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle Helen, İran, Hint ve diğer kültürlerle temasları artan Müslümanlarda bu kültürlerle karşı ilgi ve merak uyanmıştır. Farklı inanç ve kültürlerden olan toplumlara Müslümanların kendi inanç ve düşüncelerini tutarlı bir şekilde aktarmak isteği duymuşlardır. İslâm'ın yüceliğini ve evrenselliğini göstermek için bu kültürleri daha iyi tanımak gerektiğini düşünmüşlerdir.
2. Felsefe, tıp, matematik, astronomi, dil, edebiyat ve dini ilimler.
3. Grekçe, Farsça, Hintçe, Süryanice, Sanskritçe.
4. Antik dünyanın eserlerini Arapçaya çevirmişler ve bu bilgilerin kaybolmasını önleyerek bir kültür ve medeniyet taşıyıcısı olmuşlardır. Çevirdikleri eserlerde gördükleri yanlışlıkları düzelterek ve eksikleri gidererek uygarlığın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

2. Yönerge:

Örnek Etkinlik:

1. İbn-i Sina'nın El Kanun Fi't-Tıp adlı eseri Batı dillerine çevrilmiş ve altı yüzyıl boyunca üniversitelerinde okutulmuştur. Farabi, Kitabu'l Musiki'l-Kebir adlı eserinde müziği bir bilim dalı

CEVAP ANAHTARLARI

olarak ele almıştır.

İbn-i Rüşd, optik ve tıp alanlarında çalışarak bir tıp ansiklopedisi olan El Külliyyat adlı eseri meydana getirmiştir.

Harezmi, sıfır rakamını icad ederek onluk sistemi tamamlamıştır.

2. Orta Çağ'da Batı dünyası, "Karanlık Çağ" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Avrupa'da skolastik düşünce hâkimdir ve bilimsel çalışmalar geri planda kalmıştır. Oysa aynı dönemde İslam dünyasında tıp, fizik, mantık, felsefe, matematik, astronomi gibi birçok alanda ilmi çalışmalar yapılmaktaydı. Batı, kendi içinde bir dönüşüm geçirirken Doğu'daki bilimsel gelişmeleri de dikkate almaya başlamıştır. Batılılar, İslam dünyasındaki bilimsel çalışmaları takip etmiş ve İslam bilim insanlarının eserlerini kendi dillerine çevirip onlardan yararlanmışlardır.
3. Emeviler zamanında birçok şehirde kütüphaneler ve medreseler kurulmuştur. Abbasiler devrinde ise o dönemin en büyük kütüphanesi ve bilim merkezi olan Beytül Hikme kurulmuştur. Bu merkezde ünlü düşünür ve bilim insanlarının eserleri tercüme edilip incelenmiş; ilmi çalışmalar desteklenmiştir. Bütün bu gelişmeler, sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam dünyasının bilime öncülük ettiğinin bir göstergesidir.
4. İslam âlimleri her konuda aynı görüşleri paylaşmadıkları gibi birbirlerini eleştiren eserler de ortaya koymuşlardır. İmam Gazali, Tehafütü'l-Felasife (Filozofların Tutarsızlıkları) adlı eserinde Aristo, Farabi ve İbn-i Sina gibi aklı öne çıkaran filozofları eleştirmiştir. İbn-i Rüşd, Gazali'nin Tehafütü'l-Felasife adlı eserini çürütmek amacıyla Tehafütü'l- Tehafüt'ü yazmıştır.

Çoktan Seçmeli Sorular:

1. B
2. B
3. D

Etkinlik No.: 6

Etkinlik 1

- a. Yöneticilerinin politik kaygılarla yeni bir dini benimsemesi, Slavcanın resmi dil haline gelmesi, Türkçe unvan ve isimlerin atılması, Slav edebiyatının belirginleşmesi, Slavların devlet yönetiminde eşit haklar kazanması, Slav halk ile evlilik ilişkilerinin artması.
- b. Kendi kültürlerine, dillerine sahip çıkmaları gerekir.

Etkinlik 2

1. a) Türklerin savaşçı özelliği ile bağdaşır.
b) İslamiyet'in fetihler yoluyla yayılmasına katkı sağlar.

Etkinlik 3

1. Gazneli ordusunda atlı ve yaya birlikler ile filler bulunuyor. Filler düşman kuvvetlerinin dağıtılmasında ve ağır yüklerin taşınmasında yarar sağlıyor olabilir. Ok, yay, mızrak, mancınk, kalkan, kılıç gibi savaş araçları kullanıyorlar.
2. Müslüman bir devlet olan Pakistan'ın varlığı olabilir.

Çalışma Kağıdı

1. **Gök Tanrı** inancına sahip Türkler, Uygurlar zamanında **Maniheizmi** benimsemiş; Hazarlar **Museviliği**, Peçenek, Kuman ve Bulgarlar gibi Türk toplulukları ise Hristiyanlığı tercih etmiştir.

Yazar	Eser	Eserin Özelliği
Yusuf Has Hacı	Kutadgu Bilig	Türk İslam edebiyatının günümüze kadar ulaşan ilk eseridir.
Kaşgarlı Mahmut	Divan-ı Lügatü'l Türk	Türk tarihinin ilk sözlüğüdür.
Edip Ahmet Yükleki	Atabetü'l Hakayık	Bir nasihatname niteliğindedir.
Ahmet Yesevi	Divan-ı Hikmet	Türk tasavvuf tarihinin ilk edebi eseridir.

3. Talas Savaşı, 751 yılında Talas Nehri kıyısında, Batı Türkistan'ın hâkimiyeti için Abbasi ve Çin ordusu arasında gerçekleşmiştir. Batı Türkistan'da yer alan Maverâünnehir Bölgesi'nin hâkimiyeti açısından önemli bir savaştır. Savaş, Müslüman Arapların (Abbasiler) zaferi ile sonuçlanmıştır.
4. Bilgi işe yarar olduğu sürece değerlidir.
5. Nevbet-sancak-tıraz-çetr

Etkinlik No.: 7

Etkinlik 1

1. Selçuklu ordusu hafif silahlar kullandığından hem hızlı hareket etmiş hem de düşmana çok kayıp verdimiştir.
2. Turan taktiği, Sahte Ricat (Sahte geri çekilme), Hilal, Pusu.

Etkinlik 2

1. En geniş sınırlara ulaşmıştır.
2. Gazneliler, Karahanlılar, Bizans İmparatorluğu.

Çalışma Kağıdı

1.

A	N	A	D	O	L	U
---	---	---	---	---	---	---

 - a. Alparslan
 - b. Nesa
 - c. Atabey
 - d. Dandanakan
 - e. Oğuz Yabgu Devleti
 - f. Liparit
 - g. Umman Denizi

Bâtınlık	Melikşah
Katvan Savaşı	Sultan Sencer
Ani Kalesi	Alparslan
Cent Şehri	Selçuk Bey
Pasinler Savaşı	Tuğrul Bey

3. c-d-a-e-b

Etkinlik No.: 8

6. Yönerge:

Etkinlik 1:

1. Selçuklu halkının iyi bir eğitim alarak zararlı faaliyetlerden korumasını sağlamak amaçlanmıştır.
2. Selçuklu Devletinin yöneticilerinin de eğitimli olmasını bu sayede devletin iyi yönetilmesini sağlamışlardır.
3. Üniversite profesörü

CEVAP ANAHTARLARI

Etkinlik 2:

1. Bir İslam devletine ait mimari eserlerdir.
2. Harakan Kümbetleri.
3. Selçuklu Devleti çok geniş sınırlara sahiptir.

Çalışma Kağıdı

1. Şerabdar-i Has: Sultanın içeceklerini hazırlardı.
Serhenk: Törenlerde ve sultanın seyahatlerinde yol düzenini sağlardı.
Emir-i Meclis: Sultanın ziyafetlerini hazırlatıp teşrifatçılık yapardı.

2. a. Devletin yönetim şekli hükümdarlıktır.
b. İslamiyet'i benimsemişlerdir.
c. Din, yönetim şekli ve ekonomi.
3. 1-b
2-e
3-d
4-a
5-c

KAYNAKÇA

Etkinlik No.: 2

Alev Alathı, Bize Yön Veren Metinler, Hz. Ömer'in Kudüs Halkıyla Yaptığı Antlaşma, Kapadokya Meslek Yüksekokulu. Erişim: <http://byvm.kapadokya.edu.tr/2.-HZ.-OMER-IN-KUDUS-HALKIY-LA-YAPTIGI-ANTLASMA>

Etkinlik No.: 3

Abdullah Ünalın, (2019). "Hz. Muaviye", Bitlis İslamiyet Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss. 24-34.

Engin Beksaç, "Endülüs", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/endulus#2-sanat>

Etkinlik No.: 4

Hakkı Dursun Yıldız, "Avasım", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/avasim>

Mustafa Demirci, "Sâmerrâ", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/samerra>

Etkinlik No.: 5

Mahmut Kaya, "Beytülhikme", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/beytulhikme>

GÖRSEL KAYNAKÇA

Etkinlik No.: 1

Görsel 1: Mustafa Fayda, "Bedevi", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/bedevi>

Görsel 2: Gustav Bauernfeind, Market in Jaffa. Erişim: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustav_Bauernfeind_-_Market_in_Jaffa,_1887.jpg

Görsel 3: Mahmut Kelpetin, (2019). "Hicaz Bölgesinin Meşhur Putları: Lât, Menât Ve Uzzâ", Siyer Araştırmaları Dergisi Sayı: 5, ss. 63-83.

Harita 1: Kitabın tasarımcısı N. Şafak ÖZDOĞAN tarafından çizilmiştir.

Etkinlik No.: 3

Harita 1: Harita Genel Müdürlüğü. (t.y). İslamiyet'in Yayılışı Haritası (M.S. 7.-10. YY). Erişim: <https://www.harita.gov.tr/urun-255-islami-yetin-yayilisi-haritasi--egitim-amacli-.html>

Etkinlik No.: 4

Harita 1: Harita Genel Müdürlüğü. (t.y). İslamiyet'in Yayılışı Haritası (M.S. 7.-10. YY). Erişim: <https://www.harita.gov.tr/urun-255-islami-yetin-yayilisi-haritasi--egitim-amacli-.html>

Etkinlik No.: 5

Görsel 1: Ömer Mahir Alper, "İbn Sina", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-sina#1>

Görsel 2: Mahmut Kaya, "Fârâbî", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/farabi#1>

Görsel 3: Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi, Ana Sayfa Görseller. Erişim: http://www.adam.org.tr/upload/images/adam_alim_2016.jpg

Görsel 4: H. Bekir Karlığa, "İbn Rüşd", TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-rusd--torun#1>

Görsel 5: T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Matematik Bölümü, El-Harezmi. Erişim: <http://matematik.dpu.edu.tr/index/sayfa/3119/el-harezmi>

